

POSITIE MOLUKSE LEERLINGEN EN BIJDRAGE LSEM

ONDERZOEK IN OPDRACHT VAN HET MINISTERIE VAN OCW

Jaap de Koning

Kees Zandvliet

Olivier Tanis

Rotterdam, november 2007

POSITIE MOLUKSE LEERLINGEN EN BIJDRAGE LSEM

ONDERZOEK IN OPDRACHT VAN HET MINISTERIE VAN OCW

<i>Contactpersoon</i>	Jaap de Koning
<i>Adres</i>	SEOR, Erasmus Universiteit Rotterdam Postbus 1738 3000 DR ROTTERDAM
<i>Telefoon</i>	+31-10-4082598
<i>Fax</i>	+31-10-4089650
<i>E-mail</i>	dekoning@few.eur.nl

VOORWOORD

In augustus 2007 heeft het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen aan SEOR opdracht gegeven voor een onderzoek naar de positie van Molukse leerlingen in het onderwijs en de bijdrage van het LSEM hieraan. Het onderzoek is uitgevoerd door een team bestaande uit Jaap de Koning (projectleider), Kees Zandvliet en Olivier Tanis.

Conceptrapportages zijn vanuit de opdrachtgever becommentarieerd door Ron Minnée en Peter Winia. Laatstgenoemde heeft het onderzoek ook begeleid. Wij danken hen voor hun commentaar en hulp bij het onderzoek.

Verder bedanken we de verschillende organisaties en personen die via een interview een bijdrage aan dit onderzoek hebben geleverd.

INHOUD

Voorwoord	iii
1 Inleiding	1
1.1 Achtergrond	1
1.2 Onderzoeksvragen	2
1.3 Aanpak van het onderzoek	3
1.4 Opzet van het rapport	5
2 De onderwijspositie van Molukse kinderen	6
2.1 Inleiding	6
2.2 Bestaat er nog steeds een achterstand?	6
2.3 Wat kan er aan worden gedaan?	10
2.4 Conclusies	13
3 De rol van het LSEM	15
3.1 Inleiding	15
3.2 Doel en positie van het LSEM	16
3.3 Activiteiten van het LSEM	18
3.4 Bereik en effecten	21
3.5 Conclusies	27
4 Conclusies en aanbevelingen	28
Literatuur	34
Bijlage 1: gesprekspuntenlijst voor het LSEM	35
Bijlage 2: gesprekspuntenlijst overige organisaties	36

1 INLEIDING

1.1 ACHTERGROND

Het Landelijk Steunpunt Educatie Molukkers te Utrecht (LSEM) is sinds 1988 werkzaam als landelijke instelling op het gebied van opvoeding, onderwijs en educatie voor Molukkers en wordt gefinancierd door het Ministerie van OCW. Het heeft tot taak een bijdrage te leveren aan de emancipatie van Molukkers. Dit doet zij door ondersteuning te bieden aan Molukkers, onderwijsgeevenden en anderen die in hun werk met Molukkers te maken hebben. Zoals omschreven in de Tijdelijke regeling inzake meerjarige subsidiëring richt het LSEM zich hierbij op drie hoofdaspecten:

1. Identiteitsontwikkeling;
2. Verbetering van kansen in school en maatschappij;
3. Acceptatie in de Nederlandse (school)samenleving.

De huidige subsidieperiode van het LSEM loopt tot 1 januari 2009. De vraag is dan of het nodig is dat de werkzaamheden van het LSEM worden gecontinueerd en zo ja op welke wijze. Het LSEM heeft tijdens een onlangs gehouden conferentie zijn visie hierop gegeven. Volgens deze visie is de emancipatie van Molukkers zeker nog niet voltooid en is de inbreng van het LSEM nog onverminderd nodig.

Dit onderzoek levert een bijdrage aan de besluitvorming over de toekomst van het LSEM op een specifiek punt. Het richt zich namelijk op de activiteiten die gericht waren of zijn op vermindering van de onderwijsachterstand van Molukse kinderen, dat slechts een deel van de activiteiten van het LSEM omvat.

In het verleden bleek de onderwijsachterstand van Molukse kinderen een taai probleem te zijn. In de jaren tachtig leek de emancipatie van Molukkers in brede zin duidelijk vooruitgang te boeken en was de verwachting dat Molukse kinderen het toen aanmerkelijk beter zouden doen in het onderwijs dan de vorige generatie. Uit een onderzoek van Veenman uit 2001 kwam echter naar voren dat Molukse kinderen nog een duidelijke achterstand hadden ten opzichte van Nederlandse kinderen, wat onder meer tot uiting kwam in een grotere doorstroom onder Molukse kinderen naar het vmbo en een hogere uitvalkans van deze kinderen in dit onderwijstype. In reactie hierop lanceerde het LSEM in 2001 een adviesnota met voorstellen voor een Onderwijsplan Molukkers. Volgens dit voorstel zouden activiteiten op lokaal niveau de onderwijspositie van Molukse leerlingen moeten verbeteren. Sindsdien is door het LSEM een aantal activiteiten ontwikkeld gericht op vermindering van de leerachterstand van Molukse kinderen. Door het LSEM geëntameerde regionale onderzoeken bevestigden het door Veenman geschetste beeld. De vraag is nu of inmiddels – mede onder impuls van het LSEM – hierin verbetering is opgetreden.

1.2 ONDERZOEKSVRAGEN

Het onderzoek tracht antwoord te geven op de volgende vragen:

Hoofdvraag

Wijkt de positie van Molukse leerlingen in het onderwijs af ten opzichte van de positie van autochtone leerlingen en andere minderheden van de derde generatie in het onderwijs en hebben de werkzaamheden van het LSEM een bijdrage geleverd aan de onderwijspositie van Molukse leerlingen?

Deelvragen

- Hebben Molukse leerlingen bij de instroom in het basisonderwijs een (taal)achterstand en als dit geval is, wordt deze achterstand gedurende de schoolcarrière ingelopen en als blijkt dat deze achterstand niet wordt ingelopen hoe groot is de onderwijsachterstand na uitstroom van het basisonderwijs?
- Is er tijdens de basisschoolcarrière bij Molukse leerlingen sprake van significante sociaal emotionele problematiek en in hoeverre heeft deze invloed op de schoolresultaten?
- Naar welke typen vervolgonderwijs worden Molukse leerlingen doorverwezen?
- Hoe verloopt de schoolcarrière van Molukse leerlingen in het voortgezet onderwijs en is er sprake van het (veelvuldig) vroegtijdig verlaten van de school?
- Wat voor soort activiteiten heeft het LSEM ontplooid?
- Waartoe hebben deze activiteiten van het LSEM geleid?
- Is er een relatie tussen de activiteiten van het LSEM en de onderwijspositie van Molukse leerlingen?
- In hoeverre zijn Molukse leerlingen als zodanig bekend bij scholen en worden de gegevens groepsgewijs bijgehouden?

In de volgende paragraaf beschrijven we de aanpak van het onderzoek en de informatie die is benut voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen. Op voorhand kunnen we concluderen dat de beantwoording van de vragen wordt bemoeilijkt door het ontbreken van adequate kwantitatieve informatie. Het onderzoek is daarmee gebaseerd op bestaande documentatie en additionele informatie verzameld via interviews.

De laatste onderzoeksvraag kan mede daarom direct worden beantwoord. Scholen houden op dit moment geen registratie van Molukse kinderen en volgen deze ook (niet meer) als groep. Na het wegvallen van specifieke subsidies is er vanuit hun optiek ook geen noodzaak meer tot registratie van deze groep. Men kan hooguit op basis van achternamen de Molukse leerlingen identificeren, maar deze aanpak is niet sluitend. Ook het CBS publiceert geen gegevens meer over Molukkers, aangezien deze groep tot de autochtone bevolking wordt gerekend. Dit betekent dat niet alleen recente onderwijsgegevens over

deze groep ontbreken, maar dat evenmin demografische gegevens en arbeidsmarktgegevens bekend zijn.

Verder merken we op dat in de vraagstelling de efficiëntie of de kosten van het LSEM niet aan de orde komen, hoewel dit normaal gesproken wel een aandachtspunt is in beleidsevaluaties. Over kosten en efficiëntie valt echter weinig te zeggen, omdat adequate gegevens over besteding van middelen en gebruik van voorzieningen ontbreekt. Er is dus geen goed referentiepunt om de kosten tegen af te zetten.

1.3 AANPAK VAN HET ONDERZOEK

Het onderzoek bestaat uit de volgende onderdelen:

1. Inventarisatie van beschikbare documentatie en literatuur over:
 - a. Het LSEM;
 - b. Positie Molukse leerlingen;
2. Interviews met:
 - c. Het LSEM;
 - d. Vertegenwoordigers van de doelgroepen van het LSEM, te weten beroepskrachten (leraren en directeuren scholen), de Molukse gemeenschap en bestuurders en beleidsmakers;
 - e. Onafhankelijke deskundigen;

Inventarisatie van beschikbare documentatie en literatuur

In de afgelopen jaren is een aantal (regionale) onderzoeken uitgevoerd naar de onderwijspositie van Molukse leerlingen (Veenman (2001), Solisa (2002), Beek en Ros (2004), Relker (2005), Chrispijn (2006)). Dit rapport geeft onder meer een overzicht van de uitkomsten van deze onderzoeken. Deze bevindingen worden vergeleken met de uitkomsten van de gesprekken bij scholen.

Verder is een overzicht gemaakt van de activiteiten van het LSEM. Dit overzicht is hoofdzakelijk gebaseerd op de bestaande documentatie. De interviews hebben hierbij een ondergeschikte functie gehad.

Interviews LSEM

Er zijn twee interviews gehouden met vertegenwoordigers van het LSEM. Het eerste interview was een open interview. De gesprekspuntenlijst in bijlage 1 geeft aan welke onderwerpen in dat interview zijn besproken.

Aan het einde van het onderzoek is een tweede gesprek met het LSEM gehouden. In dit gesprek is gereflecteerd op de voorlopige uitkomsten van het onderzoek, mede in het licht van de plannen van het LSEM voor de nabije toekomst¹.

Interviews met de doelgroepen van het LSEM

De gesprekken met beroepskrachten, vertegenwoordigers van de Molukse gemeenschap en bestuurders en beleidsmedewerkers zijn gespreid over verschillende zogenoemde *Molukkergemeenten*². Er zijn acht gemeenten geselecteerd, dit om de toevalscomponent bij de interviews te minimaliseren.

Per gemeente zijn wisselend één tot drie interviews gehouden met beroepskrachten. Binnen de totale groep beroepskrachten is er voldoende spreiding in de samenstelling (afkomst) en het type onderwijs (basis, voorgezet, etc.) van de scholen. Via de beroepskrachten zijn we in contact gekomen met ouders van Molukse kinderen. Met enkele van deze ouders zijn interviews of groepsgesprekken gehouden. Verder is per gemeente één gesprek gehouden met een beleidsmedewerker. In de meeste gevallen was dit iemand van de gemeente, in een enkel geval iemand van een welzijnsorganisatie. De selectie van de te interviewen personen is mede gebaseerd op informatie van het LSEM over hun afnemers/contacten.

De gespreksonderwerpen zijn voor een groot deel dezelfde als bij de gesprekken met het LSEM (zie bijlage 2). Naast de positie van Molukse leerlingen is in de gesprekken nagegaan hoe schoolleiders en leerkrachten van scholen met Molukse kinderen de activiteiten van het LSEM en de effecten daarvan beoordelen. De interviews hadden een open karakter, om de respondenten de gelegenheid te geven om hun ervaringen en mening volledig door te geven. De lijst met gesprekspunten is vooraf opgestuurd, zodat de respondenten zich op het gesprek konden voorbereiden.

Onafhankelijke deskundigen

Tot slot hebben we enkele deskundigen geraadpleegd die zich bezig houden met achterstandsleerlingen en/of bepaalde groepen in het bijzonder. Het gaat hierbij om enkele deskundigen die vanuit een algemene invalshoek bekend zijn met de problematiek van Molukse kinderen en verder enkele experts van (voormalige) regionale onderwijsadviesdiensten.

Overzicht

Tabel 2.1 geeft een overzicht van het aantal interviews dat in het kader van het onderzoek is gehouden.

¹ Daarnaast heeft SEOR de door LSEM in juni 2007 georganiseerde expertmeeting als toevoeging bijgewoond. Ook in deze meeting zijn diverse voor het onderzoek relevante punten besproken.

² Dit zijn gemeenten die bij de herhuisvesting van Molukkers ten tijde van de overgang van woonoord naar woonwijken, met financiële ondersteuning van het rijk, woonwijken inrichtten dan wel bestaande woningen beschikbaar stelden voor Molukse ingezetenen (Veenman, 2001).

Tabel 2.1. Overzicht interviews (a)

	Aantal interviews
LSEM	2
Beroepskrachten	13
Bestuurders, beleidsmedewerkers	7
Gesprekken met Molukse ouders	5
Onafhankelijke deskundigen	3
Totaal	30

(a) Enkele van de geïnterviewden zijn tevens betrokken bij Molukse organisaties.

1.4 OPZET VAN HET RAPPORT

Het rapport bestaat uit drie delen. In het volgende hoofdstuk bespreken we de positie van Molukse leerlingen in het onderwijs. In hoofdstuk 3 de bijdrage van het LSEM in dit verband. Het laatste hoofdstuk bevat de conclusies en aanbevelingen.

2 DE ONDERWIJSPOSITIE VAN MOLUKSE KINDEREN

2.1 INLEIDING

In dit hoofdstuk gaan we in op de onderwijspositie van Molukse kinderen. Recente gegevens over deze groep zijn niet bekend omdat inmiddels Molukkers in de statistieken tot de autochtonen worden gerekend. Op grond van gegevens uit 2002 schatten we dat de Molukse bevolkingsgroep uit 40- tot 45-duizend personen bestaat. Hiervan zijn naar schatting 5.000 kinderen in het basisonderwijs en 3.000 kinderen in de leerplichtige leeftijd in het voortgezet onderwijs. Het betreft dus een substantiële groep kinderen.

Eerst gaan we na of de in eerder onderzoek geconstateerde onderwijsachterstand nog steeds bestaat (paragraaf 2.2). Daarna behandelen we in paragraaf 2.3 de vraag wat de achtergrond van deze achterstand is en wat eraan gedaan kan worden. We besluiten met onze conclusies (paragraaf 2.4).

2.2 BESTAAT ER NOG STEEDS EEN ACHTERSTAND?

Bestaand onderzoek

Aan het eind van de vorige eeuw bestond bij beleidsmakers het beeld dat de emancipatie van de Molukse gemeenschap ver gevorderd was en meer specifiek dat de positie van Molukkers in het onderwijs en op de arbeidsmarkt sterk verbeterd was in vergelijking met de periode daarvoor. Uit een onderzoek van Veenman (2001) kwam echter een heel ander beeld naar voren. Molukse jongeren bleken nog steeds een grote achterstand te hebben ten opzichte van andere Nederlandse jongeren. Verder bleek de werkloosheid onder Molukkers nog steeds veel hoger te zijn dan het landelijke gemiddelde.

Veenman geeft een aantal oorzaken voor de achterstand. In de eerste plaats beheersten de Molukse ouders het Nederlands onvoldoende, waardoor kinderen bij instroom in het basisonderwijs een taalachterstand hadden. Verder behoorden de meeste Molukse gezinnen tot het lagere sociale milieu en kinderen uit dit milieu hebben minder kansen in het onderwijs: dit geldt ook voor autochtonen. Daarnaast speelden culturele factoren een rol. Molukkers bleken vergeleken met andere Nederlanders zich meer bescheiden (minder assertief) op te stellen, meer op de eigen groep te zijn gericht ('kreeftencultuur') en minder ambitieus te zijn. Voor een deel betreft dit waarden uit de eigen cultuur die via de opvoeding worden doorgegeven. Maar ook de wijze waarop Molukkers tijdens de dekolonisatie-periode van het voormalige Nederlands Oost-Indië door de Nederlandse overheid zijn behandeld speelde nog steeds een rol. In onderstaande box 1 wordt hier kort op ingegaan. Voor een diepgaande behandeling hiervan verwijzen we naar Smeets en Steijlen (2006). Bij vele Molukkers was rond 2000 nog sprake van een ambivalente houding tegenover Nederland, waardoor zij geen volledige aansluiting bij de Nederlandse samenleving konden of wilden krijgen. Dit verminderde dan ook hun ambities voor een carrière op de arbeidsmarkt, wat tevens de noodzaak van een goede opleiding in hun ogen verminderde.

Box 2.1 *Achtergrond van de komst van Molukkers naar Nederland en hun nog steeds bestaande onvrede*

In de nasleep van de dekolonisatie van Nederlands Oost-Indië, het huidige Indonesië, zijn begin jaren vijftig van de vorige eeuw ongeveer 12.500 Molukkers naar Nederland gekomen. Het betreft voornamelijk militairen van het voormalige Koninklijk Nederlands-Indisch Leger met hun gezinnen. Op de Molukken was een beweging voor een zelfstandig land, die in 1950 de Republiek der Zuid-Molukken (RMS) uitriep. De betrokken militairen hadden zich hiervoor willen inzetten, maar zijn door de Nederlandse regering tegen hun wil naar Nederland getransporteerd onder de uitdrukkelijke toezegging dat dit tijdelijk zou zijn. Nederland heeft de RMS nooit erkend. Men kan dus spreken van onvrijwillige migratie en, in elk geval in de ogen van de Molukkers, zelfs van migratie onder valse voorwendsels. De onvrede daarover, die in de jaren zeventig escaleerden in de gijzelingsacties, is tot op de dag van vandaag merkbaar.

Niet alleen in de ogen van de Molukkers maar ook in die van de Nederlandse overheid is lang het idee blijven bestaan dat de Molukkers slechts tijdelijk in Nederland zouden blijven. Gedurende lange tijd heeft de overheid daarom geen inburgeringsbeleid gevoerd, maar inburgering eerder tegengehouden. Dit heeft de integratie van Molukkers uiteraard niet bevorderd. Pas na 1970 veranderde de houding van de Nederlandse overheid. Het integratieproces kwam pas werkelijk op gang na 1985, dus nog betrekkelijk kort geleden. Zo gek is het dus niet dat het integratieproces nog niet is voltooid.

Doordat de Molukse gemeenschap mede door het Nederlandse beleid lange tijd een gesloten gemeenschap is geweest en dit voor een deel nog is, hebben de oorspronkelijke cultuur en het feit dat het gezinnen van militairen betrof nog steeds een grote invloed. Dit verklaart de minder goede taalbeheersing van latere generaties en het standhouden van waarden en normen die minder goed aansluiten bij de Nederlandse samenleving.

Bron: Smeets en Steijlen (2006)

Omdat het beeld dat uit de studie van Veenman naar voren kwam, niet spoorde met de verwachtingen van velen, heeft het LSEM regionale onderzoeken later uitvoeren naar de onderwijspositie van Molukse kinderen in het basis en het voortgezet onderwijs. Dit betreft onderzoeken in Drenthe (Solisa, 2002), Ooststellingwerf (Solisa, 2002), Zaanstad (Haitsma en Rahantoknam, 2002), Noord-Brabant (Beek en Ros, 2004), Overijssel (Relker, 2005) en Zuid-Holland (Chrispijn, 2006). De resultaten daarvan bevestigen veelal het beeld dat Veenman had geschetst. Al dit onderzoek laat zien dat een zeer hoog percentage van de Molukse leerlingen vmbo als schooladvies krijgt. Alleen Zuid-Holland laat een gunstiger beeld zien.

Uitkomsten van de interviews

De regionale onderzoeken dateren al weer van een aantal jaren geleden. Daarom was het van belang om na te gaan of sindsdien duidelijke veranderingen in de positie van Molukse kinderen in het onderwijs zijn opgetreden. Dit is gedaan door middel van interviews met schoolleiders, leerkrachten, ouders en gemeenten. In totaal is gesproken met 28 personen. Een aantal van deze personen is tevens betrokken bij Molukse organisaties. Daarnaast is gesproken met twee landelijke organisaties die zich bezighouden met minderheden (Forum en KPC groep), waarbij zij ook uitgebreid aandacht besteden aan het onderwijsaspect.

Voordat we overgaan tot het bespreken van de resultaten benadrukken we dat ons onderzoek niet meer dan een check is op eerder gevonden resultaten. Om 'harde' resultaten te verkrijgen zou een breder onderzoek nodig zijn. Eén van de beperkingen van ons onderzoek is dat de gevoerde gesprekken geconcentreerd waren op gemeenten waar van oudsher Molukkers geconcentreerd waren. Inmiddels zijn echter vele Molukse gezinnen naar andere delen van het land getrokken. Kinderen uit die gezinnen konden niet bij het onderzoek worden betrokken. Denkbaar is dat die kinderen beter geïntegreerd

zijn in de Nederlandse samenleving. De resultaten moeten dan ook om meerdere redenen met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

In de interviews stonden de volgende vragen centraal:

1. Hebben Molukse kinderen nog steeds een onderwijsachterstand vergeleken met andere Nederlandse kinderen?
2. Is er bij Molukse kinderen nog steeds sprake van een sociaal-emotionele problematiek?
3. Hoe verhoudt de positie van Molukse kinderen zich tot die van allochtone kinderen?
4. Als Molukse kinderen een achterstand hebben, wat kan er dan aan worden gedaan?

In tabel 2.1 zijn de antwoorden van de respondenten op de vragen 1 t/m 3 samengevat.

Volgens verreweg de meeste geïnterviewden (80 procent van degenen die een antwoord geven) hebben Molukse kinderen een taalachterstand ten opzichte van andere Nederlandse kinderen. Hun woordenschat is minder uitgebreid en het begrijpend lezen minder goed dan bij andere Nederlandse kinderen. Deze achterstand bestaat al bij instroom in het basisonderwijs. Een belangrijke constatering is verder dat zelfs bij extra aandacht hiervoor in het basisonderwijs de achterstand niet volledig verdwijnt. De taalachterstand heeft ook zijn effect op de prestaties bij andere vakken, omdat Molukse kinderen zich minder goed kunnen uitdrukken.

Tevens geeft het overgrote deel van de respondenten (86 procent van degenen met een antwoord) aan dat vergeleken met andere Nederlandse kinderen een duidelijk groter deel van de Molukse kinderen doorstroomt naar het vmbo en een lager deel naar het havo/vwo. Wel weet bij deze vraag een vrij groot deel (iets minder dan de helft) geen antwoord te geven, bijvoorbeeld omdat er in de school geen of weinig allochtone kinderen zijn. Slechts een beperkt aantal respondenten kan iets zeggen over de prestaties van Molukse kinderen in het voortgezet onderwijs. Voor zover men hier waarde aan kan hechten vanwege de geringe respons, wijzen de antwoorden op slechtere prestaties in het vmbo, maar dan hoofdzakelijk bij jongens. Een aantal respondenten denkt wel dat Molukse leerlingen onder hun kunnen presteren. Als ze meer aandacht op school zouden krijgen zouden de prestaties beter zijn. Doordat Molukse kinderen, zowel in aantal als gedrag, niet bijzonder opvallen op school raken ze buiten beeld. Hier ligt dus nog een onbenut potentieel. De relatief kleine groep die doorstroomt naar het havo/vwo lijkt het daar wel goed te doen.

Tabel 2.1 Is er sprake van een onderwijsachterstand?

	Aantal respondenten	Taalachterstand ten opzichte van andere Nederlandse kinderen	Geringere doorstroming naar havo/vwo vergeleken met andere Nederlandse kinderen	Is er sprake van sociaal-economische problematiek vergeleken met andere Nederlandse kinderen?	Verschillen met allochtone kinderen in onderwijsprestaties
Basisscholen	8	Zes zien duidelijke een achterstand; twee niet of alleen incidenteel	Vijf zien een geringere doorstroom naar het havo/vwo; één vermoedt dit en twee weten het niet	Vijf spreken van een geringere ambitie, grotere bescheidenheid en geringere assertiviteit; volgens één verschilt dit per kind, één respondent van Molukse afkomst vangt het zelf op en één respondent weet het niet	Drie achten de onderwijsprestaties van Molukse kinderen beter; één ziet geen verschil en vier weten het niet.
Middelbare scholen (a)	5	Drie van de vijf zien een achterstand; twee niet	Drie zien een geringere doorstroom, één ziet geen verschil en één weet het niet	Vier spreken van minder ambitie en grotere teruggetrokkenheid; één ziet geen verschil	Eén acht de prestaties van Molukse kinderen beter, twee zien geen verschil en twee weten het niet
Molukse ouders	5	Allen zien een taalachterstand	Allen zien een geringere doorstroom	Allen wijzen op teruggetrokkenheid en geringere ambitie	Vier geven aan dat Molukse kinderen <i>nog</i> voorsprong hebben, één zien geen duidelijk verschil. Allen geven aan dat allochtone kinderen ambitieuzer en mondiger zijn
Gemeenten (a)	7	Vier zien een achterstand, één niet en twee weten het niet	Drie zien een geringere doorstroom, één ziet geen verschil en drie weten het niet	Vier zien minder ambitie en ondernemendheid, één ziet geen verschil en twee weten het niet. Eén benadrukt rol zelfbeeld en beeldvorming bij leerkrachten	Eén geeft aan dat de prestaties van Molukse kinderen beter zijn, één ziet geen verschil en vijf weten het niet.
Deskundigen	3	Alle drie zien een taalachterstand	Twee zien een geringere doorstroom en één weet het niet	Alle drie geven aan dat Molukse kinderen meer teruggetrokken zijn. Eén schrijft dit toe aan het feit er onder Molukse ouders meer laag opgeleiden zijn	Eén geeft aan dat Molukse kinderen <i>nog</i> een voorsprong hebben en de anderen weten het niet
Totaal	28	21 (75 procent van alle respondenten; 80 procent van degenen met een antwoord) zien een achterstand, vijf niet en twee weten het niet	18 (64 procent van alle respondenten; 86 procent van degenen met een antwoord) zien een lagere doorstroom, één vermoedt het, twee zien geen verschil en zeven weten het niet	21 (75 procent van de respondenten; 84 procent van degenen met een antwoord) zien een grotere passiviteit en minder ambitie; vier zien geen of slechts beperkte verschillen en drie weten het niet	Volgens 10 respondenten (36 procent van de respondenten; 67 procent van degenen met een antwoord) presteren Molukse kinderen beter dan allochtone kinderen, vijf zien geen verschil en dertien weten het niet

(a) Eén vertegenwoordiger van een middelbare school en één vertegenwoordiger van een gemeente herkende de problematiek niet.

Eveneens een ruime meerderheid van de respondenten (84 procent van degenen met een antwoord) geeft aan dat er sprake is van een sociaal-emotionele problematiek bij Molukse kinderen. Molukse kinderen zijn minder mondig. In de interviews zijn verschillende karakteriseringingen gegeven zoals ‘bescheidener’, ‘meer teruggetrokken’, e.d. (zie ook box 2.1). Verder wordt Molukse kinderen als minder ondernemend en minder ambitieus gekarakteriseerd. Zoals in paragraaf 2.2 is aangegeven vormen cultuur en de specifieke geschiedenis van de Molukkers in Nederland hiervoor een verklaring. De cultuur kenmerkt zich door een sterk op de eigen groep georiënteerde houding, waarbij problemen zelf worden opgelost en er geen beroep wordt gedaan op externe instanties. Men gaat “de vuile was niet buiten hangen”. Verder vermindert de minder goede taalvaardigheid van Molukse kinderen hun zelfvertrouwen, dat naast de opvoeding een verklaring kan geven voor het feit dat zij minder mondig en meer teruggetrokken zijn.

Box 2.2 *Voorbeeld gebrek aan assertiviteit uit interviews met ouder en leerkracht*

In een interview met een ouder vertelde deze dat in eerste instantie haar kind een schooltoets had verprutst en dat op grond hiervan de school als advies het vmbo als vervolgopleiding voorstelde. Zowel de ouder als haar kind waren hierover zeer teleurgesteld. Het kind deed het goed op school, ouder en kind hadden zich op het havo ingesteld en objectief gezien leek dit ook de aangewezen schoolsoort. Maar noch de ouders, noch het kind gaven naar de school signalen af dat het advies verkeerd was. Ouders en kind waren zeer teleurgesteld, maar waren tevens geneigd het te accepteren. De leerkracht heeft het initiatief genomen om dit recht te zetten. Zowel ouder als leerkracht noemden dit geval exemplarisch (beiden hebben dit voorbeeld genoemd).

De respondenten vinden het moeilijker om een vergelijking te maken met allochtone kinderen. Een deel van de respondenten heeft te weinig ervaring met allochtone kinderen om hierover uitspraken te doen. Degenen die hierover iets kunnen zeggen geven aan dat de problematiek van Molukse leerlingen evenals die van allochtone kinderen deels terug te voeren tot een relatief zwakke positie van de betrokken gezinnen en dat er in dit opzicht een zekere overlapping is tussen beide groepen: de kinderen krijgen vanuit huis geen rugzak mee. De onderwijsprestaties van Molukse kinderen zijn wel wat beter dan van allochtone kinderen, maar Molukkers zijn ook langer in Nederland dan de allochtone groepen. Wel geven enkelen aan dat de voorsprong van Molukkers afneemt. De respondenten wijzen daarbij op een grotere mondigheid en ambitie bij allochtone kinderen die hun achterstand snel inlopen.

2.3 **WAT KAN ER AAN WORDEN GEDAAN?**

Gegeven de achterstand van Molukse kinderen is de vraag wat hieraan kan worden gedaan. Verder is de vraag of men moet denken aan algemeen beleid gericht op kinderen met een achterstand of specifiek beleid gericht op Molukse kinderen. Vrijwel alle respondenten achten het nodig dat er aandacht wordt besteed aan de achterstand. Sommigen geven weliswaar aan dat de integratie zal doorgaan en dat het probleem daarmee zal verminderen, maar het overgrote deel van de respondenten acht de onderwijsachterstand van Molukse kinderen een taai probleem, waar iets aan moet worden gedaan. Sommigen denken dat als de huidige ontwikkelingen doorgaan allochtone kinderen de Molukse kinderen gaan overvleugelen. Verreweg de meeste

respondenten zijn daarom van mening dat er iets aan de achterstand moet gebeuren. De vraag is dan: wat?

Uit de interviews komt naar voren dat taalachterstand bij instroom in het basisonderwijs tijdens het verblijf in dit onderwijs moeilijk in te lopen is. Vrij algemeen is men van mening dat de oplossing van de taalachterstand van Molukse kinderen primair in voorschoolse voorzieningen moet worden gezocht (met handhaving overigens van extra aandacht van achterstandskinderen binnen het basisonderwijs). Hierbij kunnen Molukse kinderen gebruik maken van dezelfde voorzieningen als allochtone kinderen. Specifieke voorschoolse voorzieningen voor Molukse kinderen zijn niet nodig³. Verder geeft een aantal respondenten aan dat door de uitwaaiering van Molukkers over Nederland dergelijke specifieke onderwijsvoorzieningen ook steeds moeilijker te realiseren zijn.

Hoewel voorschoolse voorzieningen het meeste belang lijken te hebben, benadrukken sommige respondenten (waaronder een aantal ouders) juist sterk de noodzaak van bijles in de Nederlandse taal op de basisschool. Zij refereren daarbij aan de mogelijkheden die er vroeger waren voor onderricht in het Maleis. Nu zouden ze graag extra lessen Nederlands zien.

Als uitgegaan wordt van algemene onderwijsvoorzieningen om de problemen van de Molukse kinderen op te lossen, dan is het wel zaak dat deze problemen (tijdig) worden gesignaleerd. Volgens een aantal respondenten is dit nu echter juist niet het geval, ook al niet doordat de ouders de problemen niet signaleren (of de problemen wel zien, maar ze niet kenbaar maken aan instanties die er iets aan kunnen doen)⁴. De uitwaaiering van Molukse gezinnen heeft tot gevolg dat het percentage Molukse kinderen op scholen kleiner wordt. Leerkrachten kennen de Molukse problematiek lang niet altijd en door de teruggetrokkenheid van Molukse kinderen vallen deze niet op, ook niet als zij problemen in het onderwijs hebben. Verder is bij de gemeenten waar Molukkers traditioneel sterk vertegenwoordigd lang niet altijd meer expertise over de Molukse problematiek aanwezig, waardoor ook de rol van gemeenten eerder zwakker dan sterker wordt (zie box 2.3). Men spreekt ook wel van een ‘sluimerend’ probleem.

Ook Forum geeft aan dat de onderwijsvoorzieningen een algemeen karakter moeten hebben, maar tevens dat er zicht moet blijven op de verschillende subgroepen. Zo kan in de gaten worden gehouden of het beleid wel werkt voor alle groepen. Zo niet, dan kan er worden ingegrepen. Ook voor een groep als de Molukkers moet in hun ogen goede monitoring van de onderwijsprestaties plaatsvinden.

Verder geven respondenten aan dat door de veranderingen in de politiek de aandacht voor Molukkers is verminderd. Deze wordt meer gericht op groepen als Marokkanen waar de problematiek veel zichtbaarder is. Het feit dat Molukkers niet meer als zodanig voorkomen in de statistieken draagt daaraan bij.

³ Wel kan het van belang zijn om rekening te houden met enkele punten in de Nederlandse taal waarmee Molukse kinderen die van huis uit met het Maleis opgroeien specifiek problemen hebben. Zie Straver (2002).

⁴ Molukse ouders die werken lijken eerder geneigd om kinderen bij de grootouders onder te brengen dan bij de kinderopvang.

Box 2.3 *Voorbeeld vermindering expertise bij gemeenten over de Molukse problematiek*

In één van de gemeenten bleek de verantwoordelijke ambtenaar weliswaar de 'oude' dossiers over zaken betreffende de Molukse gemeenschap te hebben overgenomen, maar zij had hierin nog nooit gekeken. Tot de 'oude' dossiers behoorde ook het regionale onderzoek naar de onderwijspositie van Molukse kinderen dat enkele jaren geleden in deze regio is gehouden. Daaruit kwam duidelijk een achterstandspositie van Molukse kinderen naar voren. Andere geïnterviewden bevestigen dat deze problematiek nog steeds bestaat. Maar in de gemeente wordt het niet als probleem herkend waar men iets aan zou moeten doen. Hetzelfde geldt voor een middelbare school in deze gemeente, waarbinnen Molukse kinderen slechts een kleine groep vormen die vrijwel niet zichtbaar is.

Vrij algemeen wordt door de respondenten hulp aan de ouders als belangrijk gezien, zodat deze hun kinderen beter kunnen ondersteunen (empowerment). Momenteel is de rol van de ouders vaak vrij beperkt volgens de respondenten (ook volgens de geïnterviewde ouders). Ten dele kan dit het gevolg zijn van het feit dat de ouders zelf een lage opleiding hebben en het Nederlands onvoldoende beheersen, waardoor zij hun kinderen onvoldoende praktische ondersteuning kunnen bieden. Maar het is de vraag of dit het belangrijkste punt is. Ook laag opgeleide ouders kunnen hun kinderen stimuleren om vooruit te komen. Uit onderzoek onder succesvolle allochtonen (Gravesteijn e.a., 2006) komt naar voren dat een achterstandspositie van ouders deze juist extra kan motiveren om hun kinderen te stimuleren.⁵ Een gebrekkige beheersing van de Nederlandse taal kan voor ouders wel een knelpunt zijn bij het aanpakken van problemen en het vinden van de juiste kanalen. Maar Molukse ouders beheersen het Nederlands zodanig dat dit niet het werkelijke probleem kan zijn.

We komen dan opnieuw uit op de dieper liggende factoren, de cultuur en de voorgeschiedenis, die leiden tot een geringe mondigheid, minder ambitie, e.d. Eventuele maatregelen gericht op activering van de ouders dienen daarom minder gericht te zijn op vaardigheden en meer op verandering van hun houding. Een respondent beschrijft deze houding als "eilandengedrag". Op een eiland is alles naar binnen gericht en kijkt men minder snel naar buiten (van zich af en in de verre toekomst). Als men zich weet te redden is men tevreden. Deze instelling is ook meegegeven door de eerste generatie Molukkers in Nederland. Ze hebben alles vanaf het begin moeten opbouwen en hebben de kinderen geen "rugsak" mee kunnen geven.

Ten slotte merken we op dat het algemene klimaat ten aanzien van allochtonen ook hun weerslag kan hebben op de positie van Molukkers. Hoewel Molukkers zichzelf uitdrukkelijk niet als allochtoon zien, worden ze door anderen soms wel zo gezien. De meeste niet-Molukkers zullen een Molukker niet als zodanig herkennen (en mogelijk ook weinig over deze groep weten). Voor Molukkers kan dit onaangenaam zijn en het gevoel hier niet helemaal thuis te zijn versterken. Verder zou het als allochtoon beschouwd worden kunnen betekenen dat men ook last heeft van de discriminatie waarmee

⁵ Uit deze studie komt ook naar voren dat om te kunnen slagen op de arbeidsmarkt sociaal en cultureel kapitaal van groot belang zijn. Sociale vaardigheden worden door bedrijven van groot gewicht beschouwd en het uitstralen van passiviteit vermindert de kansen aanzienlijk. Werknemers zullen zich ten minste in zekere mate moeten richten op de bestaande bedrijfscultuur, waarin een prestatiegerichte instelling meestal een belangrijke rol speelt.

allochtonen te maken hebben. Daarvan zou dan ook geen stimulerend effect uitgaan op Molukse jongeren. Het bestrijden van discriminatie vraagt uiteraard om andere maatregelen dan hier besproken zijn. Dit punt valt echter buiten het bestek van deze studie. Het is echter wel relevant.

2.4 CONCLUSIES

Hoewel wij slechts een beperkt onderzoek hebben kunnen doen bevestigen de uitkomsten wel heel duidelijk de conclusies die enkele jaren geleden in een onderzoek van Veenman en enkele regionale onderzoeken van het LSEM zijn getrokken:

1. Molukse kinderen hebben bij instroom in het basisonderwijs een taalachterstand ten opzichte van andere Nederlandse kinderen. Zij lopen deze achterstand tijdens het basisonderwijs niet in. De taalachterstand heeft ook een negatieve invloed op de prestaties bij andere vakken. Verder vermindert deze het zelfvertrouwen en draagt deze bij tot een zekere teruggetrokkenheid;
2. Molukse kinderen stromen vaker dan andere Nederlandse kinderen door naar het vmbo. Volgens sommige respondenten kiezen zij daar vaker voor de lagere niveaus en is de uitval hoger. Dit zou vooral gelden voor jongens;
3. Er is sprake van een sociaal-emotionele problematiek onder Molukse kinderen. Zij zijn enigszins teruggetrokken en zijn minder ondernemend en ambitieus;
4. Molukse kinderen presteren waarschijnlijk beter dan allochtone kinderen, maar de laatsten lijken het verschil in te lopen, mede door een grotere assertiviteit en hoger ambitieniveau.

De oorzaken die de respondenten noemen zijn dezelfde als te vinden zijn in de stukken van Veenman en het LSEM. Voor een deel wordt de achterstand als het ware doorgegeven via de opvoeding. De ouders beheersen het Nederlands vaak niet volledig. Traditionele waarden die minder goed aansluiten op de Nederlandse prestatie maatschappij spelen nog een rol. In concreto komt dit neer op geringere assertiviteit en ambitie. Bovendien is men niet geneigd om een beroep te doen op hulp van derden, laat staan van officiële instanties. Maar ook de onvrede over de wijze waarop de Molukkers indertijd in Nederland terecht zijn gekomen en de rol van de Nederlandse overheid hierbij is nog steeds aanwezig. Velen voelen zich nog steeds niet helemaal op hun plaats in Nederland.

Dit laatste zal mede worden beïnvloed door het algemene klimaat in Nederland ten aanzien van allochtonen, dat in de afgelopen periode minder positief is geworden. Hoewel Molukkers zich uitdrukkelijk niet als allochtoon beschouwen, worden ze vaak door anderen als zodanig gezien en hebben ze daardoor mogelijk ook te lijden van de discriminatie waarmee allochtonen te maken hebben. Dit (overigens zeer relevante) punt en de oplossingen daarvoor vallen buiten het bestek van dit rapport.

De oplossingen voor het probleem vallen uiteen in drie soorten maatregelen:

- a. Maatregelen direct gericht op vermindering van onderwijsachterstand. Hierbij moet in de eerste plaats worden gedacht aan voorschoolse voorzieningen gericht op bestrijding van taalachterstand. Deze voorzieningen kunnen een algemeen karakter hebben en hoeven niet specifiek op Molukkers te worden gericht⁶. Gelet op de uitwaaiering van Molukse gezinnen over het land is het ook de vraag of dit laatste efficiënt zou zijn. Wel dient er een systeem te zijn waarbij de problematiek van Molukse kinderen wordt herkend en dienen de uitvoerenden te beschikken over kennis met betrekking tot de specifieke kanten van de problematiek bij Molukse kinderen. Nu is dit lang niet altijd het geval, omdat het probleem niet zichtbaar is voor de school en andere instanties en de ouders er onvoldoende aan doen. Hulp en advies aan de ouders is hiervoor van belang. Ook daarvoor geldt dat het geen specifiek op Molukse ouders gerichte instrumenten hoeft te betreffen. In gemeenten waar veel Molukkers wonen, blijft het in de komende tijd zinvol het gebruik van dergelijke instrumenten voor Molukse kinderen en ouders actief te promoten en voorlichting aan scholen en gemeenten te geven. Knelpunten daarbij zijn dat veel ouders passief zijn en weinig receptief, en dat veel gemeenten geen prioriteit geven aan de Molukse problematiek. Bestaande benaderingen die op deze actoren zijn gericht lijken onvoldoende effect te sorteren.
- b. Maatregelen gericht op versterking van assertiviteit en ambitie. Het onderwijs kan hieraan bijdragen, maar niet de dieper liggende oorzaken aanpakken. Dit punt zal in belangrijke mate in eigen kring moeten worden opgelost. Daarvoor is wel een actor nodig die als katalysator fungeert. Verdere integratie lukt waarschijnlijk niet zonder de eigen achtergrond een plaats te geven. Instandhouding van het culturele erfgoed is daarvoor van belang.
- c. Algemene maatregelen gericht op verbetering van de positie van minderheden. Hoewel Molukkers zich niet tot de allochtonen rekenen, hebben zij ook te lijden onder het algemene klimaat dat zich heeft ontwikkeld ten aanzien van allochtonen. Maatregelen die tot verbetering van dit klimaat leiden, bijvoorbeeld door discriminatie tegen te gaan en meer kansen op de arbeidsmarkt te scheppen, kunnen stimulerend werken, ook in het onderwijs.

Vooruitlopend op de rol van het LSEM in het volgende hoofdstuk moet worden vastgesteld dat deze organisatie een belangrijke rol heeft gespeeld bij het signaleren en analyseren van het probleem, evenals bij het formuleren van oplossingen hiervoor. In de verschillende LSEM publicaties zijn heldere probleem- en beleidsanalyses te vinden. In het volgende hoofdstuk richten we ons op het gevoerde beleid en de rol van het LSEM daarin.

⁶ In de gemeente Ooststellingwerf wordt via het Consultatiebureau een eventueel taalprobleem gesignaleerd en met de ouders besproken. Bezoek aan de peuterspeelzaal wordt geadviseerd.

3 DE ROL VAN HET LSEM

3.1 INLEIDING

Onderdeel van de hoofdvraag van het onderzoek is welke bijdrage het LSEM heeft geleverd aan de positie van Molukse kinderen in het onderwijs. Het gaat daarbij om drie aspecten:

- Het soort activiteiten dat het LSEM heeft ontplooid;
- Het effect van deze activiteiten;
- De samenhang tussen deze activiteiten en de positie van Molukse leerlingen.

Het is gebruikelijk om in evaluatie van beleid en maatregelen te kijken naar verschillende aspecten, om een beeld te krijgen van de werking van het beleid. Het gaat dan om aspecten als⁷:

- Bereik. Hierbij gaat het om de mate waarin de doelgroep van beleid is bereikt met de ondernomen acties.
- Effecten. Bij dit aspect gaat het om het vaststellen van de mate waarin het beoogde doel is gerealiseerd.
- Kosten. De uitvoering van beleid gaat gepaard met de inzet van financiële middelen.
- Uitvoeringsaspecten. De mate waarin beleid succesvol is of niet is vaak mede afhankelijk van de wijze waarop het beleid wordt uitgevoerd. De wijze van uitvoering heeft daarmee directe gevolgen voor de verhouding tussen kosten en baten.

Het is lastig om veranderingen in de schoolprestaties van Molukse leerlingen rechtstreeks in verband te brengen met de activiteiten van het LSEM. De ontwikkeling van deze prestaties hoeft immers niet samen te hangen met de activiteiten van het LSEM (alleen), maar kan (mede) veroorzaakt zijn door veranderingen in contextfactoren. Evenmin zou een verslechtering van de prestaties automatisch betekenen dat het LSEM zijn werk niet goed heeft gedaan, aangezien het denkbaar is dat zonder deze activiteiten de ontwikkeling nog ongunstiger was geweest. We kunnen met de beschikbare gegevens niet nauwkeurig nagaan of de onderwijsprestaties van Molukse kinderen zich gunstiger hebben ontwikkeld dan van niet-Molukse autochtone kinderen. Maar zelfs als we dit wel zouden kunnen, zou de daaruit af te leiden ontwikkeling in de **relatieve** onderwijsprestaties van Molukse kinderen niet rechtstreeks toegeschreven kunnen worden aan de activiteiten van het LSEM. Een verandering in de relatieve prestaties van Molukse kinderen zou immers ook

⁷ Vaak wordt bij evaluaties ook gekeken naar mogelijke neveneffecten. Dit aspect lijkt hier echter minder relevant.

te maken kunnen hebben met contextuele veranderingen (bijvoorbeeld ontwikkelingen binnen de Molukse gemeenschap).

In de gekozen onderzoekopzet is het dus niet mogelijk een harde, cijfermatige meting van het (netto-)effect van het LSEM op de onderwijsprestaties van Molukse kinderen uit te voeren. De beschikbare gegevens zijn daarvoor niet voldoende. Daarom concentreren we ons in dit hoofdstuk op de informatie die wel beschikbaar is vanuit de documentatie en literatuur en de informatie die we hebben verzameld via de interviews. Via combinatie van de verschillende bronnen proberen we aannemelijk te maken of de activiteiten van het LSEM effect hebben (gehad) en zo ja, in welke zin.

Ook over het kostenaspect kan weinig worden gezegd. Het LSEM houdt geen gegevens bij die het mogelijk zouden maken om kosten aan (hoofdgroepen van) activiteiten toe te rekenen. Daardoor is niet te zeggen wat het aandeel van de verschillende typen activiteiten in de totale kosten is. Evenmin is het mogelijk om kostprijzen van dienstverlenende activiteiten te bepalen, ook niet bij benadering.

Hieronder beschrijven we eerst positie en doelstelling van het LSEM. Daarna presenteren we een overzicht van de activiteiten van het LSEM, zoals die kan worden ontleend aan de beschikbare documentatie. Daarna besteden we aandacht aan aspecten als bereik en effecten van de activiteiten van het LSEM. We besluiten het hoofdstuk met de belangrijkste conclusies.

3.2 DOEL EN POSITIE VAN HET LSEM

Het LSEM is voortgekomen uit samenwerking tussen de Molukse gemeenschap en het onderwijsveld. Beide zijn vertegenwoordigd in het bestuur en het personeel van de organisatie. Sinds 1988 is het LSEM actief als landelijke instelling op het gebied van opvoeding, onderwijs en educatie voor Molukkers. Het LSEM is de resultante van een reeks ontwikkelingen sinds de gijzelingsacties in de tweede helft van de zeventiger jaren⁸.

Voorafgaande aan de oprichting van het LSEM kwamen financiële middelen voor specifieke aandacht aan Molukse kinderen via rechtstreekse financiering van het Ministerie van Onderwijs. Aanvankelijk voor basisscholen, later eveneens voor de middelbare school. Bovendien werd het Samenwerkingsverband Bicultureel Onderwijs Drenthe (SBO) met extra middelen ondersteund, met een landelijke taakstelling om leermiddelen te ontwikkelen. Dit instituut is in 1988 met het LSEM gefuseerd.

In de beginfase van het LSEM lag het accent op Onderwijs in Eigen Taal en Cultuur (OETC). Het LSEM richtte zich toen op de ontwikkeling van leermiddelen in het Moluks Maleis. Het OETC beleid betekende tevens dat op schoolniveau extra middelen beschikbaar waren voor specifieke aandacht aan Molukse leerlingen.

Korte tijd later verschoof de aandacht naar Nederlands als tweede taal (NT2). Een aandachtspunt toen was onder meer dat Molukkers vaak niet herkend werden als behorend tot de NT2-doelgroep. Ook in dit geval dienden nieuwe leermiddelen te worden

⁸ Voor een korte overzichtelijke schets van de voorgeschiedenis verwijzen we naar LSEM, juli 2007.

ontworpen. Daarbij beperkte het LSEM zich niet tot taalonderwijs, maar ook andere vakken werden opgepakt (rekenen, geschiedenis, geografie, ecologie).

Verder werd het takenpakket verbreed, zowel inhoudelijk als praktisch. Belemmeringen bestonden niet alleen in de schoolomgeving, maar ook in de Molukse samenleving zelf. Naast het dichterbij brengen van het onderwijs bij de Molukse gemeenschap, diende ook de gemeenschap dichterbij het onderwijs gebracht te worden. Daartoe is materiaal op pedagogisch-didactisch terrein ontwikkeld, gericht op de voorschoolse opvang, opvoedingsondersteuning, mentoring en empowerment.

Sinds 1 januari 1999 geldt voor het LSEM een afzonderlijke subsidieregeling met een looptijd van tien jaar. Het LSEM stelt zich ten doel om op het gebied van onderwijs en educatie 'een bijdrage te leveren aan de emancipatie van Molukkers'. Het LSEM richt zich daarbij op drie hoofdaspecten⁹:

1. identiteitsontwikkeling als groep en als individu;
2. verbetering van de kansen op school en in de maatschappij;
3. acceptatie in de (school-)samenleving.

Uit het voorgaande volgt dat de belangrijkste doelgroepen van het LSEM zijn:

- a. De Molukse gemeenschap:
 - i. in het algemeen;
 - ii. Molukse ouders en Molukse kinderen, in het bijzonder in relatie tot de onderwijsprestaties;
- b. Beroepskrachten, onder te verdelen in:
 - i. onderwijsgeevenden, in het bijzonder degenen die met Molukse kinderen te maken hebben;
 - ii. andere organisaties die in het werk met Molukkers te maken hebben;
- c. Het Ministerie van OCW, voor gevraagd en ongevraagd advies.

Communicatie met de doelgroepen krijgt op verschillende manieren vorm¹⁰. De Molukse gemeenschap wordt vooral bereikt via het katern "Papan Tulis" in het Molukse tweemaandelijks magazine "Marinjo". Verder wordt gebruikt gemaakt van de diverse websites van het LSEM (www.lsem.nl, www.tokobuku.nl en www.bukamulu.nl). In incidentele belangrijke gevallen wordt de doelgroep ook geïnformeerd via "Suara Maluku", een Moluks radioprogramma van de NPS op radio 5.

Volgens het LSEM wordt de doelgroep beroepskrachten vooral bereikt via de website en daarnaast via de tweemaal per jaar gratis verspreide nieuwsbrief "Steunpuntsgewijs", die informeert over Molukkers, onderwijs en educatie. We tekenen aan dat uit het eigen onderzoek van het LSEM blijkt dat de beroepskrachten het LSEM niet kennen via de

⁹ Zie onder meer: Tijdelijke regeling, Staatscourant 1998, nr. 242 blz. 20.

¹⁰ Zie het Strategisch Beleidsplan van het LSEM, januari 2007.

website, maar wel via de nieuwsbrief, en directe contacten in verband met samenwerking en uitgevoerde projecten.

Er is tweemaal per jaar een min of meer formeel overleg met het Ministerie van OCW. Maar ook tussentijds is er op meer informele basis contact.

3.3 ACTIVITEITEN VAN HET LSEM

In de tijdelijke regeling worden de volgende activiteiten genoemd die het LSEM in ieder geval dient te ondernemen:

- a.* Ontwikkeling programma's en materialen voor onderwijs, opvoeding en educatie;
- b.* Ontwikkeling en aanbod van scholing;
- c.* Verzorgen van voorlichting en adviezen;
- d.* Stimulering, ondersteuning en uitvoering van projecten;
- e.* Bevordering van de distributie van Molukse lectuur;
- f.* Inrichting en onderhouden van een bibliotheek en een materialenbank voor leraren;
- g.* Het op verzoek van de bewindspersonen van OCW uitbrengen van advies over Molukse zaken.

Het LSEM heeft inderdaad deze activiteiten uitgevoerd. Box 3.1 geeft een overzicht van de activiteiten die het LSEM in de loop der tijd heeft ondernomen. De informatie hebben we ontleend aan de jaarverslagen van het LSEM, eventueel aangevuld met informatie uit andere beschikbare documenten (zie literatuurlijst). We hebben de activiteiten van het LSEM daarbij verdeeld in drie hoofdgroepen:

- 1.* Doelgerichte projecten en productontwikkeling. De activiteiten die hieronder vallen hebben direct te maken met de doelstelling van het LSEM (identiteit, kansvergroting en acceptatie);
- 2.* Doelgroepgeoriënteerde informatievoorziening en dienstverlening;
- 3.* Onderzoek.

Meestal is er een duidelijke relatie tussen het product of de dienst en het doel van het LSEM of het doel van de betreffende activiteit of dienst. Een deel van de activiteiten houdt verband met behoud en onderhoud van de Molukse cultuur. Het gaat dan om activiteiten op het gebied van ontwikkelingseducatie en op het gebied van Molukse literatuur, geschiedenis en taal.

Andere activiteiten zijn gericht op ondersteuning van de eigen bevolking, zoals lees- en schrijfbesteding, opvoedingsondersteuning en empowerment.

Box 3.1 Overzicht activiteiten van het LSEM

Doelgerichte projecten en productontwikkeling

Ontwikkelingseducatie

Sinds 1997 werden door het LSEM verschillende producten op het terrein van ontwikkelingseducatie uitgebracht. Bij deze producten staat vooral de geschiedenis, geografie en de ecologische situatie op de Molukken centraal. Ontwikkelde producten zijn onder andere:

- Bersama-sama: In samenwerking met stichting jong Nederland ontwikkeling van interculturele spelprogramma's en spelmaterialen;
- Tussen kumpulan en kampong: ontwikkelen van cursusaanbod om de kennis over de ecologie en duurzame ontwikkeling op de Molukken in de Molukse gemeenschap in Nederland te verbreden en te verdiepen (samen met stichting TitanE en Moluks Historisch Museum);
- Atlas Maluku;
- Diverse boeken.

Molukse literatuur

Schrijfbesteding is één van de taken van het LSEM. Voor het stimuleren van uitgaven van Molukse auteurs bestaat het SBO-fonds.

Molukse geschiedenis

- Geheugen van Nederland;
- Geschiedenisonderzoek (ter gelegenheid van vijftig jaar Molukkers in Nederland);
- Het LSEM participeerde in het bestuur van de stichting die zicht bezig hield met de heropbouw van een barak, afkomstig uit het kamp Lage Mierde;
- Ontwikkeling van digitale serie van vier lessen: "Drie generaties Molukkers in Nederland".

OALT en tweetalig werken

- Ontwikkelen van materiaal voor onderwijs in Moluks Maleis (OETC, OALT);
- Schrijftrainingen voor volwassenen;
- Cursussen Moluks Maleis.

Lees- en schrijfbesteding

Het feit dat er in de Molukse samenleving weinig wordt (voor)gelezen, draagt bij aan taalachterstanden onder Molukkers. Het LSEM besteedt aandacht aan de 'leesbesteding'.

- Toko Buku Maluku: Toko Buku Maluku is het boekhuis van het LSEM, bedoeld om de distributie van boeken en onderwijspublicaties over en voor Molukkers te verbeteren;
- Mari! Op naar de bieb!;
- Cursussen ter schrijfbesteding;
- Momenten uit Molukse levens(cursus korte schrijftraining);
- Bloemlezing Molukse literatuur.

Opvoedingsondersteuning

Onder de Molukse volwassenen is behoefte aan ondersteuning op het terrein van opvoeding. Ze willen ondersteuning om hun peuters en schoolgaande kinderen (beter) te kunnen begeleiden

Deelname in diverse projecten waarbij opvoedingsondersteuning voor Molukse ouders centraal staat.

Empowerment

Diverse projecten om het ambitieniveau van Molukse jongeren te verhogen en het zelfbeeld te verhelderen:

- Portret-portret;
- Train de trainers.

Verzorging Molukse ouderen

In diverse woonhuizen met veel Molukse c.q Indische bewoners is een beroep gedaan op het LSEM om cursussen te komen geven aan personeel en vrijwilligers om hen vertrouwd te maken met de culturele achtergrond.

Scholing en nascholing

Het LSEM ziet het geven van cursussen als een belangrijke taak. Doorgaans worden de cursussen door het LSEM zelf ontwikkeld en uitgevoerd. Verder geeft het LSEM op aanvraag gastlessen, inleidingen, prestaties en workshops.

Informatie en dienstverlening

Naast projecten en activiteiten geeft het LSEM ook voorlichting en adviseert het partijen. Dit gebeurt onder andere op de volgende manier:

- Jaarlijkse Molukse Onderwijsdag;
- Beheer bibliotheek, studiezaal en materialenbank;
- Diverse publieke voorlichting; Papan Tulis, SteunPuntsgewijs (nieuwsbrief voor beroepskrachten);
- De eigen website;
- Toko Buku Maluku.

Voor een divers publiek verzorgt het LSEM voorlichting over opvoeding, onderwijs en educatie van Molukkers.

Onderzoek

Het LSEM heeft in de afgelopen jaren onderzoek gedaan of laten doen of heeft als aanjager gefunctioneerd. Een aantal van deze onderzoeken is:

- Een verkennend onderzoek naar de actieve woordenschat Moluks Maleis van Molukse kleuters (Lasomer en Vermeer, 1990a en -b);
- Ondersteuning en begeleiding van een grootschalig onderzoek naar schoolloopbanen van Molukse leerlingen door het SCO (Veen, Robijns & Roeleveld, 1992);
- Een onderzoek op alle basisscholen met Molukse leerlingen naar het opleidingsniveau van de ouder en de weging van leerlingen (Boelens, 1994);
- Een landelijk onderzoek naar de leescultuur onder Molukse leerlingen, hun ouders en scholen (Kingsman, 1996);
- Onderzoek naar de positie van Molukse jongeren in Nederland (Veenman, 2001);
- Diverse regionale onderzoeken naar de positie van Molukse jongeren (2002-2006);
- Onderzoek naar de mondelinge participatie van Molukse leerlingen in het onderwijs (Haitsma en Tahitu, 2006).

Oog voor Molukse leerlingen (2005) is een overzichtsstudie van de positie van Molukse leerlingen, hun achtergronden en de ontwikkelingen in het onderwijsbeleid. Dit document wordt vergezeld met suggesties voor scholen, leerkrachten en ouders die zich willen inzetten voor hun Molukse kinderen.

Verder zijn er activiteiten gericht op beroepskrachten in het onderwijs en dienstverlening. Verzorging van Molukse ouderen is een voorbeeld van het laatste. Train de trainers (in het kader van empowerment) en meer directe informatie en ondersteuning van beroepskrachten in het onderwijs zijn voorbeelden van activiteiten gericht op onderwijsgeevenden. Deze krijgt ook vorm via scholing en nascholingscursussen.

Tot slot is het LSEM nauw betrokken geweest bij divers onderzoek op het relevante terrein. Een serie onderzoeksrapporten vormt het directe resultaat van deze activiteiten. Dit onderzoek heeft een belangrijke rol gespeeld bij de analyse van de positie van Molukse leerlingen in het onderwijs en het formuleren (en vaak ontwikkelen) van instrumenten voor de oplossing van deze problemen.

3.4 BEREIK EN EFFECTEN

Hoewel hiervoor uit de beschikbare documentatie wel een beeld is te krijgen van het soort activiteiten dat door het LSEM wordt ontwikkeld en ook met welk doel, geeft de beschikbare documentatie weinig of geen informatie over het bereik van doelgroepen en/of gebruik van de producten en diensten van het LSEM. Enkele voorbeelden van deelname aan projecten of cursussen zijn te ontleen aan de recente beleidsnota van het LSEM (juli 2007). Deze zijn opgenomen in tabel 3.1. Verder geven de oplagecijfers in tabel 3.2 een beeld van het bereik van het LSEM voor wat betreft algemene culturele en geografische informatie over de Molukken.

Tabel 3.1 Bereik van enkele instrumenten

Instrument	Deelname, bereik, e.d.	Opmerkingen
Applicatiecursus onderwijsbevoegdheid OET	Totaal 70 docenten.	Periode onbekend
Cursus Maleis	Sinds 1993 in totaal 17 keer georganiseerd in 10 verschillende gemeenten.	Nog altijd belangstelling, vooral onder jongeren van 15-25 jaar die op zoek zijn naar hun "roots".
Pantunlessen (Nederlandse teksten op Molukse dichtvorm)	Op scholen in 8 gemeenten	
Maril Op naar de bieb! (project gericht op leesbevordering)	Participatie bibliotheken in 15 gemeenten.	Aansluitende specifieke projecten in enkele van deze gemeenten.
Cursus "Tussen Kumpulan en Kampong"	Sinds 2005 zeven cursussen met in totaal 106 deelnemers	Gericht op 3 ^e en 4 ^e generatie op zoek naar de roots.
Cursus "Verzorging Molukse ouderen" voor personeel en vrijwilligers in verzorgingshuizen	2006: 17 cursussen; 255 deelnemers 2007 (1 ^e halfjaar): 4 cursussen; 52 deelnemers	

Bron: LSEM, Integratiemonitor en identificatiepunt, juli 2007

Tabel 3.2 LSEM publicaties met een grote oplage

	1 ^e jaar van uitgifte	Oplage
Kennismaking met de Molukse keuken	1990	5.480
Atlas Maluku	1998	4.357
Natuur en samenleving van de Molukken	1997	1.915
In de schaduw van de berg Nunusaku	1997	1.812
Wandkaart Molukken	1998	1.738
Anak Maluku Menjanji (over muziek)	1991	1.300
Wandkaart Ambon	1998	1.000

Bron: LSEM, Integratiemonitor en identificatiepunt, juli 2007

In het recente Strategisch Beleidsplan van het LSEM (Ririhena, 2007) wordt geconcludeerd dat het LSEM te weinig mensen bereikt met de huidige communicatie. Dit geldt voor de Molukse gemeenschap, en in het bijzonder voor de doelgroep “beroepskrachten en beleidsmakers”, waar (de dienstverlening van) het LSEM onvoldoende bekend is. Tabel 3.2 geeft een overzicht van de resultaten van het klanttevredenheidsonderzoek dat onlangs door het LSEM is uitgevoerd. Het gaat bij de beroepskrachten overigens om een beperkt aantal waarnemingen (49). Ook is de respons op de enquête betrekkelijk laag.

De cijfers laten zien dat ongeveer tweederde van de respondenten het LSEM kennen en (zeer) positief waarderen. Iets minder dan de helft heeft (weleens) gebruik gemaakt van de diensten van het LSEM.

Tabel 3.3 Enkele resultaten van het klanttevredenheidsonderzoek van het LSEM

Onderwerp	Molukkers	Beroepskrachten
Aantal respondenten	313	49
Responspercentage	13%	13%
Heeft in werk regelmatig te maken met Molukkers	nvt	45%
Bekend met het LSEM	63%	63%
Positief of zeer positief over het LSEM	69%	70%
Heeft weleens gebruik gemaakt van diensten van het LSEM	45%	45%

Bron: Ririhena, januari 2007

In onze interviews vinden we vergelijkbare resultaten. De meeste van onze respondenten kennen het LSEM (19 van de 26, zie tabel 3.4). Een deel van deze groep, namelijk 4 respondenten, kennen het LSEM niet van recente contacten, maar vanwege contacten enige jaren geleden. Een minderheid van de respondenten (12 van de 26) geeft aan op dit moment gebruik te maken van de activiteiten en diensten van het LSEM, of daar onlangs gebruik van te hebben gemaakt. Concreet wordt hierbij het volgende genoemd:

- Bij de uitvoering van een recent leesproject in het kader onderwijsachterstandenbeleid heeft het LSEM een nuttige bijdrage geleverd;
- De orthopedagogen van een middelbare school doen incidenteel een beroep op de deskundigheid van het LSEM, wanneer er bijvoorbeeld een leerling is met een specifiek probleem, dat verband houdt met de Molukse cultuur;
- De uitgevoerde onderzoeken zijn gedegen en inspirerend. De betreffende schoolleiding kan met deze informatie in principe uit de voeten.

In Midden-Drenthe(en omgeving) werd aangegeven dat er regelmatig contact is met één van de medewerkers van het LSEM. Dit regelmatige contact houdt verband met het grote aantal Molukkers dat hier woont (Hoogersmilde, o.a.) en de historische banden van het LSEM met de regio.

In enkele andere gevallen wordt gerefereerd aan hulp van het LSEM in het verleden. Daarbij gaat het in alle gevallen om extra activiteiten die werden gefinancierd via additionele middelen in het kader van onderwijsachterstandenbeleid (OETC, NT2, e.d.). Nadat deze subsidiestroom is opgehouden, zijn de activiteiten niet meer ondernomen en is ook geen gebruik meer gemaakt van (de deskundigheid van) het LSEM.

Tabel 3.4 Bekendheid en gebruik van het LSEM

	Aantal respondenten	Bekend met het LSEM?	Maakt gebruik van het LSEM?
Basisscholen	8	6 Ja (waarvan 2 uit het verleden) 2 Nee	3 Ja 5 Nee (waarvan 2 vroeger wel)
Middelbare scholen (a)	5	4 Ja (waarvan 1 uit het verleden) 1 Nee	2 Ja (waarvan 1 incidenteel) 3 Nee (waarvan 1 in verleden wel)
Molukse ouders	5	2 Ja 2 een beetje, enigszins 1 Nee	2 Ja 3 Nee
Gemeenten (a)	7	6 Ja (waarvan 1 uit verleden) 1 Nee	3 Ja (waarvan 1 in verleden) 4 Nee (waarvan 2 voorheen wel)
Deskundigen	3	3 Ja	3 Ja, van expertise
Totaal	28	21 Ja (waarvan 4 uit het verleden) 2 Een beetje 5 Nee	13 Ja (waarvan 2 incidenteel of in verleden) 15 Nee (waarvan 5 in verleden wel)

(a) *Eén gemeente en één middelbare school herkennen de problematiek niet en kenden het LSEM niet.*

Bron: interviews

Voor zover het LSEM bekend is, én voor zover er gebruik wordt gemaakt van de diensten van het LSEM is er waardering voor de kwaliteit van de geleverde diensten en producten. Ook de respondenten die nu niet, maar in het verleden wel, de diensten van het LSEM hebben ingeschakeld, zijn daarover tevreden. Maar ook degenen die geen gebruik maken van het LSEM zien in de meeste gevallen een meerwaarde voor een instituut als het LSEM. Men heeft dan weliswaar niet altijd zelf een directe behoefte aan ondersteuning, maar is van mening dat deze behoefte er wel is bij Molukse ouders en leerlingen en/of de Molukse gemeenschap. In één geval wordt in dit verband gesproken van een “onzichtbare” vraag.

De respondenten kunnen of durven meestal geen uitspraak te doen over de eventuele effecten van de activiteiten van het LSEM. In de eigen omgeving, op kleine schaal, kan men weliswaar concrete voorbeelden noemen van relevante of effectieve inzet van het LSEM, maar het is voor de individuele respondent ondoenlijk om de betekenis hiervan te duiden in een groter verband. Het is eveneens duidelijk voor het merendeel van de betrokkenen dat behoefte aan hulp van het LSEM vooral een incidenteel karakter zal behouden. Met de verspreiding van de Molukkers neemt dit mogelijk alleen nog maar toe. Dit impliceert dat er behoefte is aan een structuur waarop wanneer nodig een beroep kan worden gedaan. In deze gevallen wordt het nut van het LSEM als kenniscentrum benadrukt. In dit geval dient de effectiviteit voor een deel te worden afgemeten aan de directe beschikbaarheid en kwaliteit van de dienstverlening en niet of in mindere mate aan de mate van gebruik.

Een ander punt is het herkennen van de problematiek door onderwijsgeevenden en andere instanties die met de Molukkers te maken hebben. Naarmate de bevolkingsgroep zich verder verspreid krijgen eventuele problemen nog meer een individueel karakter en ontstaat het gevaar dat leer- of gedragsproblemen worden geïdentificeerd als een meer algemeen probleem van “allochtonen”, met mogelijk onvoldoende oog voor het specifieke Molukse karakter van het probleem. Een dergelijke situatie maakt het noodzakelijk dat op de een of andere wijze voldoende kennis van de situatie is om herkenning van de problematiek mogelijk te maken. Daarvoor hoeven natuurlijk niet alle onderwijsgeevenden te worden bereikt, maar wel de groep die ingezet wordt in de “zorgstructuur” in het onderwijs en het maatschappelijk werk. Wanneer deze relevante beroepskrachten adequaat worden bereikt en – veronderstellend dat eveneens adequate hulp wordt geboden wanneer nodig – kan dit effectiever zijn dan een bredere bekendheid van het LSEM.

In de gesprekken wordt vaak gerefereerd aan de bij het LSEM beschikbare kennis en deskundigheid. Naar de mening van verschillende respondenten dient deze kennis op zijn minst behouden te worden, mede omdat er in specifieke situaties behoefte is aan deze informatie. De uitgevoerde onderzoeken hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan het inzichtelijk maken van de specifieke situatie van Molukkers en Molukse kinderen en deze informatie op zich is voor onderwijsgeevenden met specifieke zorgtaken in het onderwijs vaak al voldoende om een beter begrip te hebben voor individuele probleemsituaties.

Het is de terughoudendheid van de bevolkingsgroep die een actief opererende organisatie nodig maakt, volgens enkele respondenten. Ongetwijfeld is een deel van de taalachterstand en de sociaal emotionele problematiek aan te pakken met generieke maatregelen, die voor zorgkinderen beschikbaar zijn. Door onderwijsinstellingen wordt in dit verband gerefereerd aan de bestaande zorgstructuur, die er toe moet leiden dat iedere leerling met een leer- of gedragsprobleem wordt herkend en geholpen. Juist vanwege het

specifieke karakter van de Molukse achterstand is voldoende oog voor het specifieke element wel nodig.

Eén van de deskundigen geeft aan dat de situatie die nu geldt voor Molukkers ook opgaat voor groepen als schipperskinderen, zigeuners en woonwagenbewoners, en op termijn ook kan gaan gelden voor andere kleine allochtone groepen (voormalige vluchtelingen bijvoorbeeld). Ook die kunnen in een situatie terecht komen dat er weinig of geen oog is voor de specifieke culturele factor en ondersneeuwen onder het “allochtonen” beeld, dat wordt gedomineerd door de grootste allochtone groeperingen (Marokkanen, Turken, Surinamers en Antillianen). De expert is ook van mening dat samenwerking van groepen die zich richten op “kleine etnische groepen” van belang is. Deze organisaties kunnen van elkaar leren en samen een vuist maken. Zo hoeft het wiel niet steeds opnieuw te worden uitgevonden.

Het gesignaleerde gebrek aan ambitie is overigens een aspect dat zich nauwelijks manifesteert in leer- of gedragsproblemen. Activiteiten op dit terrein zullen direct gericht moeten zijn op de Molukse bevolking en Molukse ouders (met jonge kinderen) in het bijzonder.

Eén van de geïnterviewde middelbare scholen is van mening dat onvoldoende ambitie niet alleen een probleem is van de Molukse gemeenschap, maar meer een algemeen regionaal, of in ieder geval lokaal aandachtspunt. Ook onder de plaatselijke autochtone bevolking is doorstroom naar havo en vwo verhoudingsgewijs beperkt. Deze school start binnenkort een meerjarig actieplan om dit punt aan te pakken. Juist omdat het als een algemeen probleem wordt gezien bestaat overigens de verwachting dat er slechts incidenteel specifiek aandacht voor de Molukse leerlingen nodig is. In eerste instantie gaat het om het verhogen van het ambitieniveau van alle betrokkenen (inclusief autochtone Nederlandse bevolking). Mogelijk dat dit actieplan aangrijpingspunten biedt voor een actieplan gericht op Molukkers.

Tabel 3.5 *Ideeën over de rol van het LSEM in de nabije toekomst.*

	Aantal respondenten	Rol LSEM in de nabije toekomst?
Basisscholen	8	Oppakken "indirecte" vraag Molukkers (Molukkers vragen niet) Molukkers onder de aandacht brengen Adviesrol Ouder betrokkenheid vergroten Bijbrengen Molukse cultuur en ouders helpen Voorlichting aan scholen/leerkrachten en hulp aan ouders Kennisinstituut dat in individuele gevallen advies kan geven LSEM als kennis of expertisecentrum. Heeft goed inzicht
Middelbare scholen (a)	5	Onderzoek naar oorzaak gebrek aan ambitie en de jongeren motiveren Geen idee Molukkers moeten zelf bepalen wat zij willen. Het LSEM staat nu op grote afstand. Als duidelijk is wat groep wil, dan moet het LSEM vooral komen met praktische aanpak
Molukse ouders	5	Bijbrengen Molukse cultuur en Molukse jongeren voorbeeldfunctie geven Voorlichting scholen en ouders Mogelijk financieren van extra leerkrachten voor Nederlandse taal (b) Molukkers voorzien van informatie en ondersteunen.
Gemeenten (a)	7	Ouder betrokkenheid vergroten In contact komen met de Molukse gemeenschap Informatievoorziening Aansluiten op en ondersteunen van lokale en regionale initiatieven. Beter en praktischer aansluiten op doelgroep (ouders) Expertisecentrum Spreekbuis Molukkers Druk zetten op scholen, overheid etc. Geen idee. Aandacht voor cultuuroverdracht op nieuwe generaties Monitoren positie, informatievoorziening, activering
Deskundigen	3	Monitoren positie om aan betrouwbare informatie te komen Molukse gemeenschap activeren Gebruik maken en versterken van lokale en regionale structuren voor bereiken van de doelgroep Behoeft aan meer praktische ondersteuning, maar niet bevoogdend Samenwerken met andere organisaties (voor kleine etnische groepen) en kennis en ervaring uitwisselen. (het LSEM heeft mogelijk een voorsprong)
Totaal	28	

(a) *Eén gemeente en één middelbare school herkenden de problematiek niet en kenden het LSEM niet.*

(b) *Doelt op het feit dat vroeger via het LSEM enige tijd Maleis is gegeven. Respondent zegt: ik heb geen behoefte aan Maleis maar aan Nederlands*

Bron: interviews

3.5 CONCLUSIES

Het LSEM heeft tot doel een bijdrage te leveren aan de emancipatie van Molukkers in het kader van onderwijs en educatie. Het LSEM richt zich daarbij op drie hoofdaspecten:

1. identiteitsontwikkeling als groep en als individu;
2. verbetering van de kansen op school en in de maatschappij;
3. acceptatie in de (school-)samenleving.

Het LSEM heeft vanuit dit doel een groot aantal uiteenlopende activiteiten uitgevoerd, zoals de ontwikkeling van lesprogramma's, specifieke projecten en cursussen en onderzoek, waarvan in dit hoofdstuk een beeld is geschetst. De uitgevoerde activiteiten sluiten goed aan op de geformuleerde doelen. Gebruikers van de diensten zijn in meerderheid tevreden over de kwaliteit van de dienstverlening van het LSEM. Het uitgevoerde onderzoek heeft een nuttige rol vervuld in het inzichtelijk maken van de problematiek van de Molukkers in het onderwijs en mogelijke oplossingen daarvoor.

Inhoudelijk zijn de activiteiten van het LSEM verschoven van de ontwikkeling van lesmateriaal in het kader van OETC en NT2 naar het ondersteunen van het onderwijsveld in de herkenning van de Molukse problematiek en het versterken van de eigen doelgroep in het emancipatieproces.

De beschikbare informatie staat niet toe om vast te stellen of het LSEM met haar activiteiten heeft bijgedragen aan de emancipatie van de Molukkers. Een dergelijk effect is naar verwachting ook nauwelijks te meten, ook niet via een uitgebreid onderzoek.

Maar het is ook moeilijk om op basis van de beschikbare gegevens een idee te krijgen van de mate waarin het LSEM er in slaagt zijn doelgroepen te bereiken en/of een idee te krijgen van het gebruik van de voorzieningen. Er is – voor zover wij kunnen nagaan – alleen beperkt informatie over deelname aan cursussen en projecten.

Ook het LSEM zelf constateert dat het bereik van de doelgroep voor verbetering vatbaar is. Vooral de bekendheid onder beroepskrachten (in het onderwijs en bij gemeenten) is naar eigen zeggen onvoldoende.

Tegelijkertijd wordt het voor het LSEM steeds moeilijker om de doelgroep te bereiken. Dit komt door de toenemende verspreiding van de Molukse bevolking en doordat er minder landelijke structuren zijn. De decentralisatie van het overheidsbeleid (zowel in het onderwijs, als op andere terreinen, zoals bijstand en zorg) leidt er toe dat beslissingen op een steeds lager regionaal en lokaal niveau worden genomen.

4 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Het onderzoek is gebaseerd op bestaand onderzoek en interviews met leerkrachten en directeurs van scholen, de Molukse gemeenschap (waaronder ouders) en deskundigen op het gebied van de multiculturele samenleving en ouders. Binnen de randvoorwaarden van het onderzoek waren er geen mogelijkheden voor nieuwe dataverzameling. Dit noopt tot enige voorzichtigheid wat betreft de conclusies.

De omvang van de groep

Over de Molukse bevolkingsgroep zijn geen recente statistische gegevens bekend. Deze groep is inmiddels zo lang in Nederland (sinds begin jaren vijftig van de vorige eeuw) dat ook de ouders van kinderen in Nederland zijn geboren. Molukkers worden daarom tot de autochtonen gerekend en komen in de CBS-statistieken niet meer als aparte groep voor. Dit betekent ook dat geen recente onderwijs- en arbeidsmarktgegevens over Molukkers bekend zijn.

Uitgaande van de laatst bekende cijfers (uit 2002) schatten we de omvang van de totale Molukse groep op 40- tot 45-duizend. Hiervan zijn ongeveer 5.000 kinderen in het basisonderwijs en 3.000 in de leerplichtige leeftijd in het voortgezet onderwijs. Het gaat dus in totaal om een substantiële groep kinderen.

Is er een achterstand?

Uit ons onderzoek komt naar voren dat de onderwijsachterstand bij Molukse kinderen die in 2001 door Veenman is geconstateerd en de jaren daarna door regionale onderzoeken van het LSEM werd bevestigd, nog steeds bestaat. De meeste respondenten geven aan dat gemiddeld genomen Molukse kinderen over een minder uitgebreide woordenschat beschikken dan (andere) autochtone kinderen en ten opzichte van de laatsten een achterstand hebben in begrijpend lezen. De belangrijkste oorzaken zijn dat vaak de ouders het Nederlands niet volledig beheersen en dat (mede hierdoor) lezen van huis uit niet gestimuleerd wordt. De taalachterstand heeft ook invloed op de prestaties bij andere vakken. We hebben wel de indruk dat de taalachterstand bij Molukse kinderen afneemt en dat deze de taal beter beheersen dan hun ouders. Dit wordt ook in de hand gewerkt doordat steeds meer Molukse gezinnen buiten de Molukse wijken gaan wonen. Waarschijnlijk zal dit proces doorgaan. Maar gezien de trage ontwikkeling hierin in het verleden, mag worden aangenomen dat zonder aanvullend beleid dit niet op korte termijn zal gebeuren.

De respondenten geven verder aan dat Molukse kinderen in vergelijking met andere Nederlandse kinderen vaker doorstromen naar het vmbo. Recente statistische gegevens over schoolprestaties en doorstroming zijn niet beschikbaar. Het is daarom niet mogelijk om conclusies te trekken over eventuele veranderingen in de doorstroming ten opzichte van een aantal jaren geleden.

Er zijn ook duidelijke aanwijzingen voor een sociaal-emotionele problematiek. Molukse kinderen zijn volgens de respondenten meer teruggetrokken, minder ondernemend en hebben een lager ambitieniveau dan andere Nederlandse kinderen. Zij komen minder op voor zichzelf en zijn eerder geneigd situaties die ongunstig voor hen uitpakken te

accepteren. De taalachterstand speelt hierbij een rol omdat deze het zelfvertrouwen vermindert, maar cultuur en opvoeding zijn waarschijnlijk van meer belang. Ook speelt onvrede over het verleden (de gedwongen komst naar Nederland als uitvloeisel van de dekolonisatie van het voormalig Nederlands Oost-Indië en het niet steunen door Nederland van het streven naar een vrije Republiek der Zuid-Molukken) nog steeds een rol en willen of kunnen velen zich nog onvoldoende met de Nederlandse samenleving identificeren. Men is daardoor minder gericht op maatschappelijk succes. Dit werkt ook door op de kinderen.

Molukse kinderen lijken nog een voorsprong te hebben op allochtone kinderen, maar deze neemt volgens een aantal respondenten af. Aangegeven wordt dat allochtone kinderen gemiddeld genomen mondiger en ambitieuzer zijn dan Molukse kinderen.

Een lager onderwijsniveau, minder goede sociale vaardigheden en een lager ambitieniveau hebben waarschijnlijk ook negatieve gevolgen voor de positie van Molukkers op de arbeidsmarkt. Er is echter geen recente informatie beschikbaar om na te gaan of de door Veenman geconstateerde achterstand op de arbeidsmarkt nog steeds bestaat en of hierin sindsdien verandering is opgetreden.

Is beleid nodig en zo ja wat kan er aan worden gedaan?

Molukse kinderen hebben nog steeds een onderwijsachterstand, die mogelijk geleidelijk wel minder groot wordt. Gezien de ontwikkelingen in de afgelopen periode is dit echter een traag proces. Beleid om dit proces te versnellen heeft dus een duidelijke functie. De volgende punten lijken daarbij vooral van belang:

1. het aanpakken van de taalachterstand vóór instroom in het basisonderwijs;
2. leerkrachten bewust maken van de problematiek van Molukse kinderen;
3. ouders ertoe aanzetten dat zij hun kinderen meer stimuleren en gebruikmaken van (bijvoorbeeld voorschoolse) voorzieningen om een eventuele onderwijsachterstand bij hun kinderen tegen te gaan;
4. het bevorderen van het lezen binnen gezinnen;
5. verbetering van de aansluiting bij de Nederlandse samenleving, waardoor een grotere gerichtheid op maatschappelijk succes ontstaat.

Het is waarschijnlijk niet efficiënt om onderwijsvoorzieningen en ondersteuning van ouders apart voor Molukkers te ontwikkelen. Bijvoorbeeld de taalachterstand van Molukse kinderen wijkt niet wezenlijk af van die bij allochtone kinderen, al hebben Molukse kinderen die van huis uit Maleis spreken ook wel enkele specifieke problemen met het Nederlands. Maar een belangrijker aandachtspunt bij Molukse kinderen is dat, mede door hun teruggetrokkenheid en de vaak wat passieve houding van de ouders, hun problemen in het onderwijs minder zichtbaar zijn. Ook het feit dat zij tegenwoordig binnen scholen steeds meer een kleine minderheid vormen draagt daartoe bij. Verder neemt de kennis bij scholen (maar bijvoorbeeld ook bij gemeenten) over de Molukse problematiek af. Specifiek op Molukse kinderen gerichte onderwijsvoorzieningen zijn dus niet zozeer nodig, maar specifieke aandacht om te bereiken dat zij ook daadwerkelijk gebruik maken van de voorzieningen is wel vereist. Voorlichting blijft dus belangrijk. Op dit punt komen we later terug.

Verbetering van de aansluiting bij de Nederlandse maatschappij kan niet of slechts in beperkte mate via het onderwijs worden gerealiseerd. Ook volgens de respondenten is hier een duidelijke rol weggelegd voor een organisatie als het LSEM die als platform dient voor discussies over identiteit, het culturele erfgoed beheert en als katalysator optreedt in het verdere reïntegratieproces. Op de rol van het LSEM gaan we nu nader in.

Wat is momenteel de rol van het LSEM?

We stellen vast dat het LSEM een belangrijke rol heeft gespeeld bij de analyse van de onderwijsproblematiek en het formuleren van beleidsopties om deze problematiek op te lossen. Het eerder genoemde kan in feite in de verschillende LSEM-publicaties prominent teruggevonden worden. Deze signaleringsfunctie is op zich al van belang, ook voor de nabije toekomst, zoals wordt bevestigd door een aantal van de door ons geïnterviewde organisaties.

Het doel van het LSEM gaat echter verder dan signaleren. Het LSEM heeft tot doel op het gebied van onderwijs en educatie een bijdrage te leveren aan de emancipatie van Molukkers. Om dit doel te bereiken is een groot aantal activiteiten uitgevoerd. Deze liggen onder meer op het terrein van de ontwikkeling van (les)programma's en cursusmateriaal, de uitvoering van scholing en cursussen, ondersteuning en uitvoering van projecten, bevordering en onderhoud van de Molukse cultuur via activiteiten op het gebied van ontwikkelingseducatie en de Molukse literatuur, geschiedenis en taal en voorts voorlichting en advisering. Binnen het geheel aan activiteiten wordt op dit moment – mede onder invloed van het onderzoek van Veenman – veel aandacht besteed aan empowerment, mentoring (jongeren), lees- en schrijfbesteding, voorschools taalonderwijs en vergroting van bewustwording en betrokkenheid van ouders. Tevens worden multimediale instrumenten ingezet om de doelgroepen (beter) te bereiken.

Op zich sluit het merendeel van deze activiteiten aan op de gesignaleerde problematiek en het geformuleerde doel. Een indrukwekkende documentatie doet uitgebreid verslag van een groot aantal van deze activiteiten. Toch bevatten deze documenten betrekkelijk weinig harde gegevens over het bereik of het gebruik van de genoemde activiteiten door de doelgroepen van het LSEM. Ook activiteitenplannen en jaarverslagen, onder meer bedoeld voor de verantwoording van bestede middelen, bevatten weinig of geen concrete cijfers hierover. Verder is geen informatie over de besteding van de middelen aan de verschillende activiteiten, waardoor niet duidelijk is voor welke activiteiten de middelen vooral zijn ingezet en (bij dienstverlenende activiteiten) wat hiervan (ongeveer) de kostprijs is.

De belangrijkste doelgroepen zijn in de eerste plaats de Molukse gemeenschap zelf en daarbinnen in het bijzonder Molukse ouders en leerlingen. De tweede doelgroep zijn beroepskrachten in het onderwijs en maatschappelijke organisaties die te maken hebben met Molukkers, waaronder gemeenten. Tot slot kan het LSEM gevraagd en ongevraagd het Ministerie van OCW adviseren over vraagstukken rond Molukkers.

Een belangrijke vraag is wat het LSEM heeft bijgedragen aan de emancipatie van de Molukkers en in het bijzonder het versterken van de positie van Molukse leerlingen. Deze vraag is met ons onderzoek niet te beantwoorden. Hiervoor is al geconstateerd dat er geen harde gegevens zijn over eventuele verandering in de positie van Molukse leerlingen. Dit gebrek aan gegevens betekent ook dat de doelvariabele van beleid in de praktijk moeilijk is te volgen. Maar zelfs bij betere informatie, bijvoorbeeld te verzamelen via een

uitgebreid onderzoek, zal het nog ingewikkeld zijn om een effect van het LSEM te isoleren van andere factoren die van invloed zijn op de positie van Molukse leerlingen.

Het bereiken van doelgroepen en tevredenheid van gebruikers kunnen indicaties geven voor een meerwaarde van de activiteiten van het LSEM. Zoals gezegd zijn over het daadwerkelijk bereik en gebruik van de diensten van het LSEM betrekkelijk weinig harde gegevens beschikbaar. Onder de door ons geïnterviewde organisaties die gebruik maken van de diensten van het LSEM, of dat in het recente verleden hebben gedaan, is wel veel waardering voor de diensten en specifieke deskundigheid van het LSEM.

De tevredenheid onder gebruikers gaat gepaard met de constatering dat de bekendheid van het LSEM en de diensten onder de doelgroepen weliswaar redelijk is, maar voor verbetering vatbaar. Vooral de lage bekendheid onder beroepskrachten in het onderwijs is een aandachtspunt, maar ook voor andere doelgroepen geldt dat een lage bekendheid kan duiden op een afnemende aandacht van en voor de Molukse bevolking en de specifieke situatie waarin deze zich bevindt.

Afgaande op de interviews heeft het gebruik van de diensten van het LSEM op dit moment vooral een incidenteel en projectmatig karakter. Met het wegvallen van subsidies voor specifieke doelgroepen (in het bijzonder in het kader van OETC en OALT) is veelal ook de structurele aandacht voor Molukse leerlingen in het onderwijs verminderd en sterk afhankelijk van incidentele factoren. Tegelijkertijd is in het onderwijs aandacht gekomen voor de opbouw van een algemene zorgstructuur, waarin leerlingen met diverse leer- en gedragsproblemen worden opgevangen. Deze structuur is in principe ook geschikt voor de opvang van Molukse kinderen met dergelijke problemen, in ieder geval wat betreft de taalachterstand.

Ook op andere punten is het onderwijsbeleid van de overheid veranderd. Veralgemening, privatisering en decentralisatie leiden er toe dat beslissingen op een steeds lager aggregatieniveau worden genomen. Specifieke aandacht voor de Molukse leerling moet dus op een steeds lager niveau (individuele scholen en gemeenten) worden geactiveerd. Door de verspreiding van de Molukse gemeenschap kan ook steeds minder worden teruggevallen op (alleen) de zogenoemde Molukkergemeenten.

Deze veranderingen zijn van betekenis voor het LSEM, niet alleen inhoudelijk, maar vooral ook in praktische zin. Mede in samenhang met de verspreiding van de Molukse gemeenschap, is het bereiken van de doelgroepen steeds gecompliceerder geworden.

Het LSEM staat daardoor op dit moment zowel voor de vraag welke diensten nodig zijn om voldoende aandacht voor de achterstandspositie van Molukse leerlingen te realiseren, als voor de vraag hoe de doelgroepen te bereiken die een belangrijke rol spelen bij het versterken van de positie van deze leerlingen.

In een recent beleidsstuk (LSEM, juli 2007) heeft het LSEM daarom geconcludeerd dat er twee hoofdredenen zijn voor het bestaan van het LSEM:

1. Er bestaan nog steeds achterstanden van Molukse kinderen in het onderwijs. Omdat deze achterstanden door de omvang en aard van de groep niet opvallen is gerichte aanvullende actie nodig. (Deze conclusie wordt bevestigd wordt in ons onderzoek.).
2. De noodzaak van herkenning van de identiteit van de Molukse Nederlanders, ongeacht hun specifieke positie in de samenleving.

Het LSEM ziet om die reden voor zichzelf een rol als kenniscentrum weggelegd. Dit centrum heeft een aanjaagfunctie voor het realiseren van voldoende aandacht voor de positie van Molukse leerlingen en een functie als blijvend identificatiepunt, met informatie over de historie en cultuur van de Molukse gemeenschap.

Welke rol kan het LSEM in de toekomst vervullen?

Op grond van het onderzoek is onze conclusie dat de directe rol van het LSEM bij het terugdringen van de onderwijsachterstand in de toekomst beperkt kan zijn. Dit komt doordat Molukse kinderen steeds meer uitzwermen over het land. Specifieke voorzieningen voor Molukse kinderen zijn daarom steeds moeilijker realiseerbaar. Verder is de problematiek dermate vergelijkbaar met die van allochtone kinderen, dat daar ook inhoudelijk gezien weinig argumenten voor zijn. Er zijn overigens wel enkele specifieke kanten aan de problemen die Molukse kinderen met het Nederlands hebben. Leerkrachten en medewerkers van voorschoolse voorzieningen die met Molukse kinderen te maken hebben dienen over deze kennis te beschikken. Door mobiliteit van leerkrachten en medewerkers zal er een behoefte aan kennisoverdracht blijven bestaan, waarin het LSEM kan blijven voorzien. Maar van meer belang is dat Molukse kinderen daadwerkelijk gebruik maken van algemene voorzieningen (zoals voorschoolse voorzieningen, ondersteuning van ouders) gericht op vermindering/voorkoming van onderwijsachterstand. Door de spreiding is de problematiek van Molukse kinderen voor scholen steeds minder zichtbaar, waardoor zij onvoldoende oog voor deze problematiek hebben. Ook de ouders zijn onvoldoende geneigd hierin initiatief te nemen. Het LSEM kan door zijn goede contacten in de Molukse gemeenschap een belangrijke rol spelen bij het bereiken van de ouders. Naar onze mening ligt hier overigens ook een verantwoordelijkheid voor het ministerie van OCW.

Het lijkt raadzaam om extra aandacht te koppelen aan de bestaande zorgstructuur in het onderwijs. In veel gevallen is er namelijk regionale samenwerking op het gebied van het speciale onderwijs en aandacht voor zorgkinderen in het reguliere onderwijs. Instellingen voor speciaal onderwijs spelen vaak direct en indirect (ambulante begeleiding) een rol bij de identificatie, opvang en begeleiding van probleemgroepen in het onderwijs. Een regionaal georiënteerde aanpak maakt het voor het LSEM ook eenvoudiger om de door henzelf beoogde rol van aanjager in te vullen.

Denkbaar is dat in gemeenten waar nog steeds veel Molukkers wonen regionale functionarissen worden aangesteld die (mogelijk als onderdeel van een bredere taak) toezien op het aanpakken van de onderwijsproblematiek onder Molukse kinderen. Ook is denkbaar dat dit in bestaande functies wordt ondergebracht. Deze functionarissen dienen dan wel gevoed te worden met informatie over de achtergrond van de Molukse problematiek en de feitelijke situatie van Molukkers in het onderwijs (en mogelijk ook op andere gebieden zoals de arbeidsmarkt).

De rol van de gemeente beperkt zich echter niet tot de onderwijsproblematiek. Zij spelen een rol in de voorschoolse fase (herkennen taalachterstand bij peuters) en in het onderhouden van de opvang, begeleiding en reïntegratie van bijstandsccliënten. Denkbaar is dat het bij Molukkers eerder gaat om niet-gebruik van voorzieningen dan om een meer dan gemiddeld beroep op de bijstand. In de meeste gemeenten is de groep Molukkers echter te klein om specifieke maatregelen te rechtvaardigen. Voor zover het gaat om maatschappelijke achterstand ligt het dan meer voor de hand dat het LSEM structurele

samenwerking zoekt met de gemeenten waar relatief veel Molukkers wonen. Dit laatste vereist dan wel dat het LSEM een goed beeld heeft van de Molukse doelgroep, zowel wat betreft maatschappelijke situatie, als wat betreft woongebied. Hoofdpunt is dat bestaande lokale en regionale structuren zoveel mogelijk worden benut en zo nodig versterkt en dat het LSEM de doelgroepen bereikt via deze structuren.

Dus ook als de inbreng van het LSEM bij de directe onderwijsvoorzieningen beperkt zal zijn, kan het nog steeds een belangrijke taak vervullen. De onderwijsachterstand van Molukse kinderen heeft deels een specifiek Molukse achtergrond. De geringere assertiviteit en ambitie bij Molukse kinderen heeft een culturele achtergrond. De beperkte gerichtheid op vooruitkomen in de maatschappij heeft te maken met nog steeds bestaande onvrede over de behandeling in het verleden en de ambivalente houding over (het verblijf in) Nederland. Deze punten zijn niet met specifieke onderwijsinstrumenten aan te pakken. Bestaande activiteiten van het LSEM op het gebied van beheer van het culturele erfgoed, identiteitsontwikkeling, opvoedingsondersteuning, e.d., blijven daarom van groot belang. Zoals eerder aangegeven lijkt ook informatiemateriaal over de Molukse problematiek voor degenen die bijvoorbeeld werkzaam zijn in voorschoolse voorzieningen van belang te zijn. De tijdens de interviews aangegeven suggestie om consultatiebureaus een rol te geven in het herkennen van taalachterstand bij peuters krijgt meer kracht wanneer deze goede informatie krijgen over de specifieke Molukse situatie.

Zinnvolle taken voor het LSEM in de toekomst zouden dus zowel meer algemene activiteiten ('beheer van het culturele erfgoed') als dienstverlening aan doelgroepen kunnen betreffen. Wij denken wel dat het bij laatstgenoemde activiteiten wenselijk zou zijn dat bijgehouden wordt hoeveel mensen en organisaties gebruik maken van de diensten. Het LSEM zou zelf verantwoordelijk moeten worden voor het registreren van het gebruik van de diensten om zo zichtbaar te maken wat het daadwerkelijke nut van de activiteiten is. Het Ministerie van OCW dient het LSEM op dit punt ook duidelijker aan te sturen dan in het verleden en hieraan concrete eisen te stellen. Verder is het al ingezette initiatief om de onderwijsprestaties van Molukse kinderen te gaan monitoren binnen het kader van een al bestaand monitoring systeem van het ITS van groot belang. In bestaande statistiek en beleid worden Molukkers niet meer als aparte groep onderscheiden.

Verder zou het van belang zijn bij te houden hoe de besteding van de middelen is aan de verschillende activiteiten van het LSEM, zodat inzicht ontstaat in de prioriteiten bij de activiteiten en (als ook bekend is hoeveel gebruik wordt gemaakt van de producten van het LSEM) in de kostprijs van de producten van het LSEM.

Maar, zoals hiervoor aangegeven is het de vraag is of monitoring van de situatie van Molukkers zich niet zou moeten uitstrekken over een breder terrein dan alleen het onderwijs. Hoewel iemands onderwijsniveau een belangrijke determinant is van succes op de arbeidsmarkt, hebben ook factoren als sociaal kapitaal en cultureel kapitaal een zelfstandige betekenis hiervoor. Op grond van dit onderzoek en eerder onderzoek valt aan te nemen dat Molukkers op deze factoren gemiddeld genomen minder goed scoren. Dit zou betekenen dat het wegwerken van de onderwijsachterstand geen voldoende remedie is tegen de maatschappelijke achterstand van Molukkers. Ook op dit laatste punt lijkt monitoring dus wenselijk, zij het dat men hierbij zou kunnen volstaan met meting op de zoveel jaar (wat betreft de onderwijsprestaties is frequentere meting gewenst).

LITERATUUR

- Beek, S.C. en A.A. Ros, *Molukse leerlingen in beeld. Situatie in vijf Brabantse gemeenten*, KPC-Groep, 's-Hertogenbosch 2004.
- Beels, G., E. Walhout en S. Koesoebjono, Demografische ontwikkeling van de Molukse bevolkingsgroep in Nederland, in CBS, *Maandstatistiek van de bevolking*, jaargang 50 - juni 2002, blz. 13-17, Voorburg/Heerlen, 2002.
- Chrispijn, R., *Opvallend onopvallend, de onderwijspositie van Molukse leerlingen in Zuid-Holland*, Stichting Meander, 2006.
- Gravesteijn, José, Jaap de Koning, Vera van den Maagdenberg en Kees Zandvliet, *Balanceren tussen twee culturen. Een onderzoek naar succesvolle allochtonen op de arbeidsmarkt*, uitgave Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Werkdocumenten, nummer 383, Den Haag, november 2006.
- Haitsma, M. en O. Rahantoknam, *Onderschat gewicht. Molukse leerlingen op drie Zaanse scholen*, LSEM, Utrecht 2002.
- LSEM, *Integratiemonitor en identificatiepunt*, Utrecht, juli 2007
- Relker, M., *Molukse leerlingen nader belicht. De onderwijspositie van Molukse leerlingen in Overijssel*, (2 delen), LSEM, Utrecht 2005.
- Ririhena, Nathan, *Strategisch beleidsplan LSEM. Communiceren tegen de wind in*, uitgave LSEM, Utrecht, januari 2007.
- Smeets, H. en F. Steijlen, *In Nederland gebleven. De geschiedenis van Molukkers 1951-2006*, Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam, oktober 2006.
- Solisa, T.M., *Een Maximale Score. Inventarisatie van de Onderwijssituatie van Molukse leerlingen in Drenthe*, SABD, Assen. 2002.
- Solisa, T.M., *D'r uuthaelen wat d'r in zit. Inventarisatie van de Onderwijssituatie van Molukse leerlingen in de gemeente Ooststellingwerf*, SABD, Assen 2002.
- Straver, H., Molukkers, taalonderzoek en taalbeleid, in H. Straver (red.), *Taalbeleid voor Molukkers*, blz. 10-26, LSEM, Utrecht, 2002 (Timbang Jaarboek 2001).
- Straver, H., *Oog voor Molukse leerlingen. Pleidooi voor verbetering van de onderwijspositie van Molukkers*, LSEM, Utrecht, 2005.
- Veenman, J., *Molukse jongeren in Nederland. Integratie met de rem erop*, Assen, 2001.

BIJLAGE 1: GESPREKSPUNTENLIJST VOOR HET LSEM

- a) Geschiedenis van het LSEM in relatie tot de positie van Molukkers.
- b) Welke visie heeft het LSEM op de problematiek van Molukse leerlingen en waarop baseert het zich hierbij?
- c) Welke activiteiten heeft het LSEM ontplooid en op welke wijze sluiten deze activiteiten aan op de problematiek van Molukse leerlingen en de oorzaken daarvan?
- d) Welke resultaten zijn geboekt, bijvoorbeeld in de vorm van de ontwikkeling van concrete instrumenten en vormen van dienstverlening, maar ook activiteiten gericht op mentaliteits/gedragsverandering?
- e) In hoeverre is bij de ontwikkeling van de instrumenten/vormen van dienstverlening gebruik gemaakt van inzichten van andere organisaties die met achterstandsleerlingen uit andere groepen bezig houden?
- f) In hoeverre hebben andere organisaties die zich met andere groepen leerlingen bezig houden instrumenten/vormen van dienstverlening overgenomen die door het LSEM zijn ontwikkeld?
- g) Wat is het gebruik van deze instrumenten, hoeveel leerlingen zijn er bijvoorbeeld mee bereikt?
- h) Wat is het effect van de activiteiten, is de relatieve positie van Molukse kinderen ten opzichte van niet-Molukse kinderen er aantoonbaar door verbeterd en zo ja in welke zin?
- i) In hoeverre is er nog steeds sprake van een achterstand van Molukse kinderen?
- j) In hoeverre wijkt de problematiek van Molukse leerlingen af van die van allochtone kinderen met een achterstand en in hoeverre vereist dit specifieke expertise/instrumenten?
- k) Wat is voor de toekomst de beste vorm om deze (verder) te verminderen?

BIJLAGE 2: GESPREKSPUNTENLIJST OVERIGE ORGANISATIES

Korte toelichting op de eigen organisatie (doel, activiteiten, omvang, relatie tot Molukse kinderen)

Positie Molukse leerlingen

- In hoeverre is er sprake van een achterstand van Molukse kinderen?
- Hebben Molukse leerlingen bij de instroom in het basisonderwijs een (taal)achterstand en als dit geval is, wordt deze achterstand gedurende de schoolcarrière ingelopen en als blijkt dat deze achterstand niet wordt ingelopen hoe groot is de onderwijsachterstand na uitstroom van het basisonderwijs?
- Is er tijdens de basisschoolcarrière bij Molukse leerlingen sprake van significante sociaal emotionele problematiek en in hoeverre heeft deze invloed op de schoolresultaten?
- Naar welke typen vervolgonderwijs worden Molukse leerlingen doorverwezen?
- Hoe verloopt de schoolcarrière van Molukse leerlingen in het voortgezet onderwijs en is er sprake van het (veelvuldig) vroegtijdig verlaten van de school?

- In hoeverre wijkt de problematiek van Molukse leerlingen af van die van allochtone kinderen met een achterstand en in hoeverre vereist dit specifieke expertise/instrumenten?

Gegevens

- In hoeverre zijn Molukse leerlingen als zodanig bekend bij scholen en worden de gegevens groepsgewijs bijgehouden?
- Beschikt men over data over de positie van Molukse leerlingen (bij voorkeur in vergelijking met autochtonen en andere allochtone kinderen)? Zo ja, welke en zijn deze beschikbaar voor het onderzoek?

Landelijk Steunpunt Educatie Molukkers

- Bent u bekend met het LSEM? Zo ja, hoe kent u deze organisatie?
- Wat voor soort activiteiten, instrumenten, e.d. van het LSEM kent u? En op welke wijze sluiten deze activiteiten aan op de problematiek van Molukse leerlingen en de oorzaken daarvan?

- Zijn de activiteiten van uw organisatie beïnvloedt door de activiteiten/instrumenten van het LSEM en zo ja, op welke wijze?
- Wat is het gebruik van deze instrumenten, hoeveel leerlingen zijn er bijvoorbeeld mee bereikt?
- Wat hebben de activiteiten/instrumenten van het LSEM naar uw mening opgeleverd?
- Is er een relatie tussen de activiteiten/instrumenten van het LSEM en de onderwijspositie van Molukse leerlingen?
- Wat is het effect van de activiteiten, is de relatieve positie van Molukse kinderen ten opzichte van niet-Molukse kinderen er aantoonbaar door verbeterd en zo ja in welke zin?

Toekomst

- Verwachting over de positie van Molukse kinderen in het onderwijs en in het bijzonder of specifieke aandacht nodig is en zo ja welke?
- Wat is voor de toekomst de beste vorm om eventuele achterstand (verder) te verminderen?
- Welke rol ziet u daarbij weggelegd voor het LSEM?

Groepsgesprekken met Molukse ouders

In het kader van het onderzoek willen we ook enkele groepsgesprekken houden met Molukse ouders. Is een dergelijke activiteit via de gemeente of school te organiseren. Zo ja, hoe kunnen we dat het beste aanpakken? (contactpersoon, plaats, benaderen van de ouders, etc.)